

iktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Nisan 1987 • Sayı: 269 • 500 TL (KDV Dahil)

Ekonomide ve İktisatta Bunalım

Otomasyon

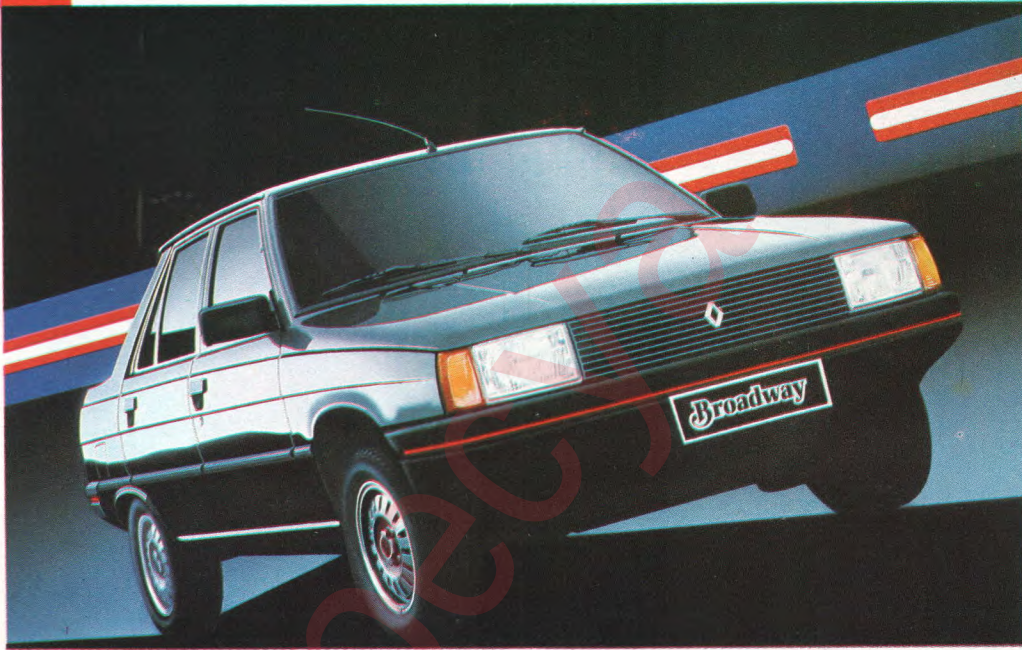
Doğa, Bilim ve Eğitim

Ayşe Buğra
Ercan Duygulu
İ. Doğan Kargül
Alev Oral
Otto Reinhold
Faruk Şen
Tolga Yarman

İÜ İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yavın Organıdır

TÜRKİYE'NİN SÜPER LÜKS OTOMOBİLİ

"ZAMAN
RENAULT'U
HAKLI
ÇIKARIR"
RENAULT

RENAULT 9 GTE Broadway

Dünyada 11 ülkede üretilen RENAULT 9'un benzinli, otomatik ve dizel versiyonlarını kısa bir süre içinde Türk Otomobil Alıcısı'na sunan RENAULT, şimdi de Türkiye'nin SÜPER LÜKS OTOMOBİL'ini üretti: RENAULT 9 GTE BROADWAY.

RENAULT

İÇİNDEKİLER

İKTİSADIN SON KRİZİ ÜZERİNE (Ayşe Buğra)	3
İŞ KAZALARI İLE MESLEK HASTALIKLARI ÜZERİNE İSTATİSTİKİ BİR İNCELEME (Ercan Duygulu)	14
PROGRAMLANABİLİR OTOMASYON (P.O.) VE İNSAN KULLANIMI (İ. Doğan Kargül)	19
PAZARLAMA ORGANİZASYONU VE DAĞITIM KANALLARI (Alev Oral)	24
F. ALMANYA'DA TÜRK İŞ ADAMLARININ YAPTIKLARI EKONOMİK YATIRIMLAR VE YATIRIMLARIN GELİŞME OLANAKLARI (Faruk Şen)	29
DOĞAYI ALGILAYIŞIMIZDAKİ GELİŞME: BİLİM EĞİTİMİ VE SORUNLAR (Tolga Yarman)	39
GELENEKSEL İKTİSAT ELEŞTİRİLERİ (IV): BURJUVA BUNALIM TEORİLERİNİN ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE (Otto Reinhold)	45
THE ECONOMIST	51

DANIŞMA KURULU

Asaf S. Akat — Erdoğan Alkin — Toktamış Ateş — Nihat Batur — Ayhan Bermek
— Natic Budu — Kemal Civelek — Nusret Ekin — Mehmet Emanet — Seyfettin
Gürsel — Akin İlkin — Gülten Kazgan — Kemal Kurtuluş — Saim Kurul — Esin
Kuyulu — Erol Okuyan — Alp Orçun — Talat Orhon — İzzettin Önder — Şeref
Özgencil — Selçuk Sancar — Orhan Sofuoğlu — Ramazan Sönmez — Zafer Tun-
ca — Osman Ulagay — Reşad Umur — Yüksel Ülken — Salih Yardımcı.

Sahibi :

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Ahmet C. Özkan

Sorumlu Yayın Yönetmeni :
Nail Satlıgan

Kapak :
Ömer Ülkenciler

YÖNETİM YERİ :
Cumhuriyet Cad. No: 27/6
Taksim - İSTANBUL
Tel. : 150 50 34 — 150 16 42

Yazı Kurulu :
Taner Berksoy, İshak Reyna
Nail Satlıgan ve Hakan Türkkuşu

ABONE KOŞULLARI

Yıllık 6.000.— TL. (Öğrenci 5.000.— TL.)
6 Aylık 3.000.— TL. (Öğrenci 2.500.— TL.)

Yurt Dışı :

Yıllık 7.000 TL.
6 Aylık 3.500 TL.

Banka Hesap No.
AKBANK Taksim Şb. (4700)
T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

Basıldığı yer :

YENİLİK BASİMEVİ
Tel. : 143 55 72 — 145 32 48

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

Eksik sayılarınızı 500 TL.'lik posta pulu karşılı adresimizden sağlayabilirsiniz.

Yurt içinde, yurt dışında...

... gelişen ekonomimizin
güçlü bankası:

Türkiye İş Bankası

İktisadın Son Krizi Üzerine

Ayşe BUĞRA

Boğaziçi Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler
Fakültesi'nde ders veren Dr. 'Buğra'nın «İktisat
Yazınında Teknoloji» başlıklı katkısı dergimizin 246.
(Mayıs 1985) sayısında yayımlanmıştı.

İktisatın felsefeden, özellikle ahlak felsefesinden ayrılarak bağımsız bir bilim dalı, bağımsız bir disiplin haline gelişine kesin bir tarih verilmek istendiğinde, üzerinde en kolay uzlaşmaya varılan tarih herhalde 1776. 1776, bilindiği gibi, Adam Smith'in **Ulusların Zenginliği** adlı kitabının yayınlandığı tarih. Bu tarihten yüzyıl sonra, ondokuzuncu yüzyılın sonlarında, iktisatçılar arasında kriz boyutlarına varan yöntem tartışmaları yer almış. Bu tartışmalar öyle boyutlara varmış ki, 1877'de İngiliz Bilimsel İlerleme Derneği'nin (British Association for the Advancement of Science) iktisat ve istatistiğe ayrılan bölümünün kaldırılması önerilmiş (1). Tuhaf bir raslantı sonucu, **Ulusların Zenginliği**'nin yayınlanışının iki yüzüncü yıldönümü sıralarında aynı yoğunlukta yöntem tartışmaları ve kriz teması yeniden ortaya çıkmış. Bugün iktisat yazınına hakim olan tema gene kriz teması. Söz konusu olan, iktisatçıların araştırma konularını ve yöntemlerini seçerken, değişik kuramların geçerliliklerini karşılaştırırken, araştırma sonuçlarını üreticilerin, tüketicilerin ve politikacıların kullanımına sunarken, hatta sınıfa girip ders anlatırken karşılaştıkları sorunlarda kendini gösteren bir kriz. Bu kriz üzerine 1970'li yıllardan beri en saygın iktisat dergilerinde yayınlanan makaleler, en saygın yayınevlerinin bastığı kitaplar ciltler dolduracak boyutlara ulaşmış durumda (2).

Bu yazının amacı, bu konuda söylenenlerin bir özetini sunmak değil. Amaçlanan, bu tartışmaların bizi iktisatın niteliği, özellikle bilim olma niteliği üzerine düşünmeye ittiklerini göstermek ve yol açabilecekleri gelişmeler üzerinde durmak. Yazının ilk bölümünde, bugünkü krizin niteliği ele alınacak. Bu konu iktisat içindeki kuramsal gelişmelerden bağımsız olarak işlenemeyeceği için, tartışma Keynesgil iktisatın gözden düşüşünden ve «Yeni Klasik İktisat» adı verilen yeni bir yaklaşımın kazandığı saygınlıktan söz eden bir çerçeve içinde sunulacak. Bu çerçeve içinde

ortaya çıkan sorunlar belirtildikten sonra, ikinci bölümde, bu sorunların yol açtığı «iktisat bir bilim midir?» sorusu tartışılacak. Bu bağlamda «iktisatın yöntemi» konusu ele alınacak ve bu alanda ondokuzuncu yüzyıldan beri iktisatçıları rahatsız etmiş olan bazı çelişkilerden söz edilecek. Bugün bu çelişkilerin aşılması için yapılan bazı önerilere de değinilecek. Üçüncü bölümde ise, konunun sınırları biraz daha genişletilerek, iktisatın bilim olma iddiası sorgulanacak. Bu bölümde «bilim» kavramının bugün oldukça muğlak, oldukça tartışmalı bir kavram haline geldiğinden, dolayısıyla yalnız bir sosyal bilim dalı olan iktisat için değil, doğa bilimlerini de kapsayan diğer alanlar için de bilimsellik iddiasının çok sağlam temellere oturmadığından söz edilecek. Dolayısıyla bu tartışmada kriz temasının bugün her alana yayılmış bir tema olduğu ve yeni yöntem arayışlarının yalnız iktisata özgü olmadığı vurgulanacak.

EKONOMİK KRİZ VE İKTİSADIN KRİZİ

İktisatta yöntem sorunlarının yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmasıyla, dünya ekonomisinin 1930 Büyük Krizinden bu yana geçirdiği en ciddi kriz dönemine girmesi herhalde bir raslantı değil. Nitekim, iktisatın sorunlarıyla ilgili yazında sık sık iktisatçıların dünya ekonomisinin temel sorunlarına sağlam çözümler getirmekteki başarısızlıkları vurgulanıyor (3). Bu bağlamda da, Keynesgil iktisatın yükselişi ve çöküşü gündeme geliyor.

Bilindiği gibi, Keynesgil iktisat, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra, iktisat politikası alanındaki başarılarından ötürü, iktisatın kamu oyununda giderek artan bir saygınlık kazanmasına yol açmıştı. Bu saygınlık, iktisatçıların, aralarındaki görüş ayrılıklarını geri planda tutarak ve bu ayrılıkların temel yön-

tem çatışmalarına yol açmasını engelleyerek, güvenle çalışmalarını sürdürebilmelerinde etkili olmuştu. Kısacası, 1970'li yıllara kadar, iktisatçı olmayanların mesleğe duydukları saygı ve güven, iktisatçıların kendilerine ve meslektaşlarına duydukları saygı ve güvene yansıyor.

1970'li yılların ekonomik kriziyle birlikte, alışılmış Keynesgil politikaların çözüm bulmakta güçlük çektikleri bir olgu, stagflasyon olgusu ortaya çıktı. Stagflasyon, yani enflasyonla işsizliğin birlikte yer alışı, yeni analiz ve politika arayışlarına yol açtı (4). Bu arayışların oluşturduğu yoğun anlaşmazlık ortamı karşısında, iktisatçılardan acil sorunlara acil çözümler getirmelerini bekleyen gruplar önce şaşkınlık, sonra da güvensizlik belirtileri göstermeye başladılar.

İktisat içinde her zaman Keynesgil müdahaleci politikalara karşı olan bir grup vardı. Ama yalnızca Keynes'in yıktığı bazı inançlara, özellikle yer yer gözlemlenen dengesizliklerin ekonominin doğal işleyişinden kaynaklanan mekanizmalarla ortadan kalkıp dengenin kendiliğinden sağlanacağı inancına, geri dönüşün iktisatın saygınlığını sağlamakta başarılı olması beklenemezdi. 1970'li yıllarda iktisatçılar, disiplinin temellerini yeniden sağlamlaştırmak için yeni şeyler söylemek durumundaydılar. «Yeni klasik iktisat», «rasyonal beklentiler» kavramı çevresinde geliştirilen bu yaklaşım, bu ortamda gelişip iktisat içinde giderek artan bir önem kazandı (5).

Yeni klasik iktisat, iki yeni önermeyle ortaya çıkıyordu. Bunlardan birincisi, bundan sonraki bölümde iktisatın temelini oluşturduğunu öne süreceğimiz kavramın, yani «rasyonel ekonomik birey» kavramının sınırlarını zorluyor, bu sınırları yeniden çiziyordu. Bu önermeye göre, insanlar geleceğe yönelik kararlarını yalnızca bireysel çıkarlarını maksimize edecek biçimde almazlar, aynı zamanda bu kararları geleceği mükemmel bir biçimde tahmin ederek alırlar. Gelecekle ilgili

tahminleri, en ileri ekonometrik teknikleri kullanarak yapabileceğimiz tahminler düzeyindedir. Yani, kararda etkili olabilecek değişkenlerin gelecekteki değerleri ne kadar mükemmel bir biçimde tahmin edilebilirse, bireylerin tahminleri de o ölçüde mükemmeldir.

Bu önermenin iktisat kuramı açısından bir devrin niteliği taşıdığını görmek son derece önemli. Bireyin tahminlerinde yanılmayacağını söylemek, ekonominin her alanında, yani mal, hizmet ve para piyasalarında, dengenin her zaman sağlanacağını söylemekle eş anlamlı. Yani ekonominin doğal işleyişi sonucunda yalnız uzun dönemde değil, kısa dönemde de, her sektörde arzın talebe eşit olacağı demek. Bu serbest piyasa taraftarlarının geleneksel yaklaşımlarından farklı bir yaklaşım. Yakın zamana kadar, müdahalelerin gereksizliğine ve zararına inanan iktisatçılar, görüşlerini savunurken, kısa dönemde ortaya çıkabilecek dengesizlikleri yok saymazlardı. İşsizlik herkes için, hiç olmazsa kısa dönemde, gerçek bir sorundu. Diğer piyasalardaki arz-talep dengesizlikleri de öyle. Oysa yeni klasik iktisat, bu tür dengesizliklerin, özellikle işsizliğin, neredeyse bir hayal ürünü olduğunu öne sürüyor. İstatistiklere yansıyan işsizlik, bu görüşe göre, ya işçilerin geçerli ücret düzeyinde çalışmayı reddetmelerinden doğan iradi bir işsizlik, ya da karar alan bireylerin ellerindeki verilerin eksikliğine dayanan yanılsamalarla açıklanan bir şey. İradi işsizlik zaten bir sorun değil. Veri eksikliğinden kaynaklanan işsizlik de, ortamdaki belirsizlik ortadan kalktığı anda sorun olmaktan çıkıyor.

Yeni klasik iktisatın temelindeki ikinci önerme gene bireysel davranışlarla ilgili ve doğrudan doğruya ilk önermeden kaynaklanıyor. Buna göre, bireyin davranış biçimi, kararların alındığı ortamdaki değişikliklerle birlikte değişir. Yani, alışılmış Keynesgil makroekonomi modellerindeki gibi, bir tüketim

fonksiyonunu ya da emek arzı fonksiyonunu veri olarak alıp iktisat politikalarındaki değişikliklerin yol açabilecekleri sonuçları tahmin etmek olanaksızdır. Örneğin, para politikasındaki ya da vergi politikasındaki bir değişiklik, bireyler tarafından anında tesbit edilecek ve kararlara yansıtacaktır. Dolayısıyla bütün fonksiyonların parametreleri hep birlikte değişecektir. Bu önermenin ekonomik analiz yöntemlerinde tepeden tırnağa bir değişiklik gerektirdiği açık. Nitekim, yeni klasik iktisatçı geliştirenler, ortaya iktisatçıların büyük bir bölümünün anlamakta güçlük çektiği son derece karmaşık matematiksel modellerle ortaya çıkmışlar, ne dediklerinin tam olarak anlaşılması epey vakit almıştı (6).

Bu arada geliştirilen yeni ekonometrik yöntemler iktisatçıların arasında çok önemli bir psikolojik işlev gördüler. İktisatın kamu oyunundaki saygınlığı sarsılır ve bu sarsıntı iktisatçıların moralini bozup iktisat okumak isteyen öğrencilerin sayısını ve kalitesini etkilemeye başlarken, yeni yöntemleri anlamak ve uygulamak için gösterilmesi gereken çaba, matematikten kaynaklanan estetiğin çekiciliği, gözle görülür bir canlanmaya yol açmıştır. İktisatçıların herkesin anlayamayacağı bir şeyler yapıyor ve bundan gurur duyuyorlardı. Matematiksel modellerin ayrıntılı iktisat politikası tartışmalarının yerini alması da iktisatın pozitif bir bilim olma iddiasını güçlendirir nitelikteydi.

Ama bu gelişmenin herkesi tatmin ettiği söylenemez. Ekonomiye yön vermekle sorumlu olan politikacılar, iktisatçıların kullandıkları yeni tekniklere saygı duymakla birlikte, somut öneriler yerine sorunların neden önemli olmadıklarını, hatta neden olmadıklarını duyurmakla yetinemezlerdi. (7). İktisatçıların bir bölümü ise, gerçekçilikten bu kadar yoksun varsayımlarla karşılaşmış ampirik verilerin modellerin işlerliği uğruna nasıl göz ardı edildiğini gördükleri zaman isyan ediyorlardı (8). «İktisat uygulamalı matematiğin bir dalı de-

ğildir» cümlesi bir isyanın en açık ifadesiydi (9).

Bu gelişmeler iktisatın kriziyle ilgili yazında altı çizilen yöntem sorunlarıyla yakından ilgili. Yani şu sorunlarla : giderek artan bir soyutlama düzeyi, gerçekçi olmayan varsayımlar, kuramların ampirik verilere dayanarak sınanmasından kaçmak, model verilerle çeliştiği zaman modelden değil verilerden vazgeçmek, dolayısıyla gerçek sorunların çözümü konusunda giderek etkisiz kalmak ve sonuçta iktisatçının yaptığı işin, üreticiler, tüketiciler ve politikacılar nezdinde anlamını kaybetmesi. Bu arada, iktisata dışardan bakanların iktisat içinde gittikçe yoğunlaşan yöntem tartışmaları ve bu tartışmaların yansıttığı anlaşmazlıklardan da büyük ölçüde etkilendikleri göz çarpıyor. Temel yöntemlerdeki anlaşmazlık ve herkesin tartışmasız kabul ettiği görüşlerin kıtlığı, zaten öteden beri iktisatın «ciddi» bir bilim olmadığı yolundaki fikirlerin dayanaklarından birini oluşturmuştu. Örneğin K. Wicksell, 1904 yılında yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: «Bütün iktisat bilimi içinde, ya da iktisatçının bilim demekte ısrar ettiği şey içinde, herkesin üzerinde anlaştığı tek bir sonuç bulamazsınız. Aynı teolojide olduğu gibi ve aynı nedenlerden ötürü...» (10).

Yeni bugünkü tartışmaların sonucunda ortaya çıkan «iktisat bilim midir değil midir?» sorusu yalnız bugüne özgü bir soru değil. Ama bugün gittikçe daha sık sorular ve gittikçe daha büyük bir önem kazanan bir soru. Bu soruyla ilgili olarak da, iktisatın yöntemi ve iktisatın sınırları konusu gündeme geliyor.

İKTİSADIN YÖNTEMİ VE İKTİSADIN SINIRLARI

Nedir iktisatın yöntemi? Bu soruyu sorduğumuzda önce şunu fark ediyoruz: İktisat-

çılar çok uzun süredir yöntem tartışmışlar ve bu tartışmalar zaman zaman çok yoğunluk kazanmış. Ama, genel olarak, iktisatçıların çoğu bir çalışma yaparken yöntem üzerine fazla düşünmemişler. Bu konuda uzmanlaşmamış iktisatçılara yöntem konusunda şimdiye kadar ne okuduklarını sorarsanız, alacağınız cevap herhalde çoğu zaman aynı olacaktır: M. Friedman'ın 1950'li yıllarda yazdığı «Pozitif iktisatın yöntemi» adlı makalesi (11).

Bu makalede Friedman, bilim felsefecilerinin «enstrümantalizm» adını verdikleri bir yaklaşımı iktisatın yöntemi olarak öne sürüyor. Bu yaklaşıma göre, bir kuramın geçerliliği, ondan yola çıkarak yaptığımız tahminlerin doğru çıkıp çıkmamalarına bağlıdır. Yani kuramın ana amacı doğru tahminler yapabilmektir. Açıklamak değil. Ayrıca, kuramın varsayımlarının gerçekçiliği de önemli değildir. Eğer tahminler doğru çıkıyorsa, varsayımların gerçeklere uygun olmaması tahminlerin ne olduğu-doğruların ne olduğu konusunda tartışma önem taşımaz (12).

Bu kısa açıklamanın da gösterdiği gibi, enstrümantalizm son derece pragmatik bir yaklaşım. Kuramların pratikteki sonuçlarına önem veren, bilginin kendisine, bir amaç olarak bilgi edinme çabasına, fazla önem vermeyen bir yaklaşım. Özellikle bu yüzden de bilim felsefecileri arasında fazla ciddiye alınmıyor (13). Friedman'ın ünlü makalesinin, bütün popülaritesine karşın, uzun süredir yöntem sorunlarıyla uğraşan T. Hutchison veya M. Blaug gibi iktisatçılar tarafından pek ciddiye alınmadığı gibi... Blaug ve Hutchison, iktisatta, tam olarak K. Popper'in görüşlerine dayanmasa da, Popper'in öne sürdüğü temel bilimsellik ölçüsüne uygun bir yöntem uygulanması gerektiğini, çünkü sosyal bilimler dahil bütün bilimler için bilimsel olma koşullarının ancak böyle bir yöntemle sağlanabileceğini öne sürüyorlar (14).

K. Popper'in yöntem konusunda yazdık-

larının ana amacı, bilimsel olanla bilimsel olmayanı birbirinden ayıran bir ölçüt geliştirmek (15). Bu ölçüt, Popper'e göre, inermelerin yanlışlanabilir olması. Örneğin, «bütün kuğular beyazdır» bilimsel bir önerme çünkü bir siyah kuğu bulduğumuz zaman önermemiz ampirik gerçekler karşısında yanlışlanmış, çökmüş oluyor. O zamana kadar, yalnız o zamana kadar, geçerli. Öte yandan, Popper'in yaklaşımına göre, «işsizlik enflasyondan kötüdür» bilimsel bir önerme değil. Değil, çünkü hangi koşullar altında yanlışlanabileceği belli değil. Ne tür ampirik gerçeklerin bu önermeyle çakışıp onu çökerteceği belirsiz.

Popper'in önerdiği yöntemin iktisata uygulanması gerektiğini düşünen iktisatçılar, yanlışlanabilirliği, önermelerin yanlışlanabilir olmasını, çok önemli bir bilimsellik ölçütü olarak vurguluyorlar. Ama bu yaklaşımın ışığında iktisattaki gelişmelere, daha doğrusu iktisatın gelişmesine baktığımızda, tuhaf bir çelişkiye karşılaşıyoruz. Sözünü ettiğimiz bilimsellik ölçütünün, iktisatın bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışında çok önemli bir rol oynamış bir kavramın kullanılışıyla çeliştiğini görüyoruz.

Sözü edilen kavram, iktisatın temelini oluşturduğunu söyleyebileceğimiz «rasyonel ekonomik birey» kavramı (16). Bu kavramın iktisat için neden bu kadar önemli olduğunu şöyle açıklayabiliriz: «İktisat biliminden», genel olarak bir bilim dalından, söz edebilmenin, bütün yöntem tartışmalarının ötesinde, iki koşulu olduğu düşünülebilir. Bunlardan biri, konunun özerkliğine dayanarak kendine ayrı bir alan çizebilmek. İkincisi ise, her özel durumu o duruma özgü açıklamalarla karşılamak yerine, evrensel geçerliliği olan yasalara sahip olmak. Üzerinde biraz düşünüldüğünde, bu koşulları gerçekleştirmenin hiç de kolay olmadığı ortaya çıkıyor.

En genel anlamında iktisatın alanını belirleyen üretim, değişim ve tüketim faaliyet-

lerine baktığımızda, bu güçlüğü iyice fark ediyoruz. Fark ediyoruz, çünkü bu faaliyetlerin insan yaşamının bütününe yayılan faaliyetler olduğunu görüyoruz. İnsanlar günlük yaşamlarında zaten üretim, değişim ve tüketimden başka birşey yapmazlar. Üretim, değişim ve tüketim, yalnız ekonomik değil, sosyolojik, politik ve kültürel yönleriyle bir bütün oluştururlar. Dolayısıyla ekonomik davranışlar, insanın bu faaliyetlerdeki davranışları olarak tanımlanamaz. Daha dar başka bir tanımlı gerektirir.

Bu gereklilik bizi ana hatlarını **Ulusların Zenginliği**'nde bulduğumuz rasyonel ekonomik birey kavramına, iktisatın temel kavramı dediğimiz bu kavrama götürüyor. Burada insan davranışlarıyla ilgili bir varsayım söz konusu. Bu varsayıma göre, insanlar, her yerde ve her zaman, maddi çıkarlarını maksimize etme amacına yönelir, bu amacı gerçekleştirmek için çalışırlar. Üretim, değişim ve tüketim faaliyetlerinin temelinde maddi çıkar maksimizasyonu dürtüsü yatar. Bu varsayım kabul edildiğinde, rasyonel ekonomik bireyin davranışlarının ve bu davranışlardan kaynaklanan sonuçların satın sınırlarını belirlemekte kullanılabilir.

On dokuzuncu yüzyılda J. S. Mill, politik iktisatı tanımlarken bunu açıkça belirtiyor ve yukarıdaki anlamda rasyonalite varsayımının «iktisat biliminin» gelişmesi için gerekli olduğundan söz ediyordu (7). Ama Mill'in yazdıklarında bile, daha o dönemde bu varsayımın iktisatçıları rahatsız etmiş olduğunu görebiliyoruz. İnsanın ekonomik faaliyetlerini yönlendiren yalnızca maddi çıkar sağlama dürtüsü müdür? İnsan yapısının bütününü belirleyen sosyal, kültürel ve siyasal unsurları dikkate almadan, yalnızca bu dürtü çerçevesinde yapılan incelemeler gerçekleri yansıtmaktan çok uzak değil midirler? Gerçekten bu derece uzak incelemelerin yararı son derece kısıtlı olmaz mı? Mill yazısında bütün bu soruları sormuş, rasyonel ekonomik birey

kavramının bir soyutlama olduğunu kabul etmiş, ama bu soyutlamanın gerekli olduğu fikrinden vazgeçmemiş. Oysa başka iktisatçılar, özellikle Alman tarihçi okulu çevresinde kümelenen J. K. Ingram ve Cliffe Leslie gibi yazarlar, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, temel varsayımın gerçekten uzak oluşu üzerinde durarak, bugünkü tartışmaları hatırlatan bir eleştiri ortamı yaratmışlar. Alman tarihçi okulunun politik iktisata yönelttiği eleştirilerde, insan davranışlarını belirleyen ekonomik ve ekonomi dışı unsurların, tarih gerçekleri ışığında incelenmesi gerektiği öne sürülmüş (18).

Günümüze kadar, iktisatın davranışlarla ilgili temel varsayımı değişik açılardan birçok eleştiriye hedef olmuş. Bu eleştirilerin en önemlilerinden biri, 1978'de Nobel iktisat ödülünü alan H. Simon'ın öne sürdüğü (19). Simon'a göre, ekonomik davranışların maksimizasyona değil, bireyin dilek düzeyine (level of aspiration) göre belirlenen bir yetinmeciliğe (satisficing) yöneliktir. Dolayısıyla, iktisatçıların çeşitli durumlarda bireylerin dilek düzeylerinin nasıl belirlendiğini ve yetinmecici davranışların niteliğini incelemeleri gerekir. Rasayonel ekonomik birey kavramı ise bu gerekliliği ortadan kaldırmakta, bunu yaparken de iktisatı anlamsız bir soyutlama düzeyine itmektedir.

Kolayca görülebileceği gibi, Alman tarihçi okulunun 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında geliştirdiği eleştirilerle Simon'ın eleştirileri arasında ortak bir nokta var. Bunlar, iktisatın evrensel yasalara sahip bir bilim olma niteliğini gerçekçilik adına zorlayan eleştirileri arasında ortak bir nokta var. Bunlar, iktisatının çekiciliği, iktisatçıların büyük bir bölümünü gerçekçi olmayan varsayımlara dört elle sarılmaya itmiş. Aslında söz konusu varsayımın niteliği üzerinde biraz daha durduğumuzda iktisatın bağımsız bir bilim dalı olma iddiasıyla, bugün olduğu gibi, zaman zaman kriz boyutlarına varan gerçeklikten uzak

olma sorunu arasındaki ilişkiyi daha iyi görebiliyoruz. T. Hutchison bu ilişkiyi çok açık bir biçimde ortaya koyup tartışan iktisatçılarından biri. L. Thurow'un iktisatın krizi üzerine yazdıklarında da, aynı ilişki tartışmanın ağırlık merkezini oluşturuyor (20).

Bu tartışmalarda, iktisatın temel varsayımının, yalnızca bireysel davranışların maddi çıkar maksimizasyonuna yöneldiğini önermekle kalmayıp aynı zamanda bireylerin maddi çıkarlarını **belirsizliğin olmadığı** bir ortamda maksimize ettiklerini öne sürdüğü belirtiliyor. Bildiğimiz gibi, iktisatta fiyat mekanizması kanalıyla kendiliğinden dengeye gelen piyasalar kuralı, eksik rekabet yoluyla dengeden sapmalar ise istisnaları oluşturur. Yani iktisat, genel kural olarak denge durumunu ele alır, evrensel yasaları bu durumda geçerlidir. Fiyat mekanizmasının dengeyi sağlayabilmesi için de, bireysel kararların belirsizliğin olmadığı bir ortamda verilmesi gerekir. Belirsizliğin olduğu yerde, önce C. Leslie'nin, daha sonra G.S.L. Shackle ve J.M. Keynes'in belirttiği gibi, otomatik dengeden söz edilemez (21). Karar durumlarında belirsizliğin olmadığını yok saymak, doğal olarak, son derece gerçekçilikten uzak. Ama bu genel varsayımdan vazgeçtiğimizde, onun yerine koyabileceğimiz tek bir genel varsayım bulamıyoruz. Ondan vazgeçildiğinde, çeşitli dengesizlik durumlarını tek tek, özel koşulları, ekonomik olmayan koşullar dahil olmak üzere, dikkate alarak incelemek gerekiyor. Hutchison'ın söylediği gibi, «dengesizliğin evrensel yasaları yok».

Gerçekçilik adına evrensel yasalardan vazgeçmeyi göze almak, ondokuzuncu yüzyıldan beri iktisatçıların kaçındıkları birşey olmuş. Bu yüzden de, belirsizliğin olmadığı bir karar ortamında maddi çıkarlarını maksimize temeye çalışan rasyonel ekonomik birey kavramına dört elle sarılmışlar. Yazının başında kısaca söz ettiğim biçimiyle yeni klasik iktisatın, şimdi iktisat içinde çok popü-

ler olan bu yaklaşımın, bu kavramı, hiç tartışmasız bir biçimde, bu defa kısa dönem ve uzun dönem farklarını da silerek, iktisat kuramının merkezine yerleştirmeye çalıştığı sanırım bu noktada kolayca görülebilir.

Evrensel yasalara sahip olmak bilimsel olma çabası içinde önemli. Ama bu uğurda gerçekçilikten vazgeçmek, giderek iktisatın tümünü yanlışlanabilirliği yadsınan bir kavram üzerine oturtmak bilimsellikle bağdaşmayacak birşey (22). Bunun için, örneğin Hutchison, şimdiye kadar «iktisatçıyım» diyen herkesin kendini tartışmasız kabul etmek durumunda hissettiği rasyonalite kavramının ampirik çalışmalarla sınanması ve eleştiriye açılması gerektiğini vurguluyor. Aynı talebin çeşitli biçimlerde başka iktisatçılardan da geldiğini görüyoruz (23). Bu iktisatçıların çoğu, bu tür bir sorgulamanın iki değişik anlamda iktisatın sınırlarını zorlayacağını belirtiyorlar. İlk olarak, sorulan soruların kapsamının genişlemesi, iktisatçıların bugün uğraşmadıkları çeşitli sorunlarla uğraşmaya başlamaları anlamında. İkinci olarak, iktisatın başka disiplinlerle daha sıkı bir işbirliğine girmesi, diğer sosyal bilimlerin bulgularını kullanması, yani disiplinler arası çalışmaların ağırlık kazanması anlamında.

Rasyonel ekonomik birey kavramının bir sonucu olarak bugün iktisatçıların yalnızca bireysel tercihleri etkileyen unsurları konu dışı bıraktıklarını düşünürsek, sözünü ettiğimiz konu kapsamı genişlemesinin hangi alanlara doğru yönelebileceğini görebiliriz. Bununla ilgili olarak Hirschman «Sadeliğe Karşı» (Against Parsimony) adlı makalesinde, iktisat kuramlarını «karmaşıklştırmak» yolunda bazı ilginç önerilerde bulunuyor. Örneğin, insanların yalnız tercih yapma yetenekleri değil, tercihleri üzerine düşünmek, neyi neden istediklerini tartmak ve bu değerlendirmeler sonucunda tercihlerini değiştirmek yetenekleri olduğunu söylüyor. Dolayısıyla iktisatçının, insan davranışlarını incelerken, yalnız maddi

çıkar maksimizasyonuna yönelen bir tercih sıralamasını değil, bireyin kendi tercihleri üzerine düşündüğünü de göz önüne almaları gerektiğini öne sürüyor. Aynı zamanda da, insanların ekonomik faaliyetlerini tek bir unsurun yönlendirmediğine dikkat çekiyor. Örneğin üretimin, çoğu zaman, hem üretilecek olan mal veya hizmete bir talep olduğu ve dolayısıyla üretimden bir kazanç elde edildiği için, hem de üretim faaliyetinin kendisinin insana sağladığı tatmin için yapıldığını söylüyor. Aynı biçimde, insan faaliyetlerinin çoğunda, kişisel çıkar amacının yanında bir de çevreye yararlı olmak, en geniş anlamıyla ahlaklı davranmak kaygısının rol oynadığından söz ediyor. Hirschman'a göre, iktisatçıların, davranışları yönlendiren bu unsurların yalnızca bir bölümünü dikkate alıp diğerlerini göz ardı etmeleri, iktisat kuramını en azından yoksullaştırıcı bir şey.

Hirschman iktisatın konusunu oluşturan sorunların çoğalıp karmaşılaşması yolunda öneriler yaparak disiplinin sınırlarını zorlarken, başka iktisatçılar da, insanları ilgilendiren hiçbir sorunun yalnızca ekonomik olmayacağını vurguluyor ve disiplinler arası sınırları zorlamak gerektiğini öne sürüyorlar. Örneğin Desai, ekonominin toplumun bütününden ayıramayacağını, özellikle siyasal olanla ekonomik olan arasındaki sınırların son derece yapay olduğunu söyleyerek, gerçek bir «politik iktisata» geri dönüşü öneriyor. İktisatın sınırlarını bu şekilde genişletmek önerisi de, doğrudan doğruya, ekonominin özerkliği fikrinin, rasyonel ekonomik birey kavramı üzerinde duran bu fikrin, yadsınmasından geçiyor.

DISİPLİNLER ARASI BİR TEMA OLARAK KRİZ

Bugün iktisat içindeki tartışmalarda ortaya çıkan «iktisat bilim midir, değil midir?»

sorusu bizi iki başka soruya yönlendiriyor. Bu sorular şunlar: «İktisat bilim olabilir mi?» ve «İktisatın bilim olması gerekli midir?»

Ondokuzuncu yüzyıldaki yöntem tartışmalarına katılan politik iktisatçılar, genellikle sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasındaki farkı vurgulamışlar ve çeşitli nedenlerden ötürü iktisatın doğa bilimleri türünden bir bilim olmayacağını savunmuşlar (24). Bu nedenlerden biri, iktisat gibi sosyal bilimlerin insan davranışlarını konu almaları, insan davranışlarının en önemli özelliğinin de, düşünülerek, planlanarak, belirli amaçlara yönelmiş davranışlar olmalarıyla ilgili. Burada söylenen şu: Taşın düşüşü veya moleküllerin hareketi belirli bir amaca yönelik değildir, ama insanın bankaya para yatırması ya da gidip bir kilo elma satın alması belirli bir amaca yöneliktir. İnsanlar, bu amaçlar doğrultusunda, kullandıkları araçlara ve geliştirdikleri kurumlara bir anlam verirler. Bu amaçlar değişebilir, dolayısıyla araçların ve kurumların anlamı ve niteliği de değişir. Bu yüzden sosyal bilimlerde basit nedensellik ilişkilerinden söz edilemez (25). Buna bağlı olarak üzerinde durulan noktalar, sosyal bilimlerin konusu olan insan davranışlarını belirleyen unsurların son derece karmaşık olmaları ve durmadan değişimleri. Dolayısıyla, genelde sosyal bilimlerde, özel olarak da iktisatta, tahmin yapmanın güçlüğü.

Doğa bilimleriyle sosyal bilimler arasındaki ikinci farklılık nedeni de, sosyal bilimcinin değer yargılarından kaçınmasının güçlüğüyle ilgili. Bu güçlük yüzünden, sık sık, sosyal bilimcinin pozitif bilim yöntemlerini kullanmasının olanaksız olduğu öne sürülmüş. Ondokuzuncu yüzyıl içinde iktisatta çok önemli bir yer tutan bir ayırım, «bilim olarak iktisat» ve «zanaat olarak iktisat» ayırımı, büyük ölçüde, sosyal bilimlerde değer yargılarının rolüyle ilgili bu görüşlerden kaynaklanıyor. Bu ayırımı kabul eden iktisatçılar, değer yargılarından bağımsız bir iktisat

bilimi olabileceğini, ama iktisat politikası önerilerinde bulunan iktisatçıların, işin zanaatkarlık yönüyle uğraşan, değer yargılarından kaçınamayacak kimseler oldukları öne sürmüşler. Ayrıca, zanaatkarlıkta yalnız bilimsel analiz gücünün değil, ikna yeteneğinin, politikacıları etkileme becerisinin de önemli olduğu söylenebilir (26). Daha sonraları, özellikle Alfred Marshall'ın etkisi ve Pigou'nun refah iktisadına yaptığı katkılarla, söz konusu ayırım önemini kaybetmiş (27). Ama iktisadın değer yargılarından bağımsız olabileceği konusundaki kuşkular ortadan kalmamış (28).

Bu alandaki tartışmalar, genel olarak, «İktisat doğa bilimleri gibi bir bilim olabilir mi olamaz mı?» sorusu çevresinde süregeldiğinden, genel olarak, iktisat dışında, bilim dediğimiz şeyin niteliği üzerine, gittikçe yoğunlaşarak, sürdürülen tartışmalardan kopuk kalmış. Dolayısıyla, zaman zaman, doğa bilimlerinde kullanılan yöntemlerin niteliği konusunda bazı yanlış anlamaları yansıtmış. Özellikle de, doğa bilimi yöntemlerinin tartışmasız sağlamlığı konusunda bazı yanlış inançlara yer vermiş.

K. Popper'in, «Tarihselciliğin Sefaleti»nde, sosyal bilimcilerin doğa bilimleri konusundaki bu tür yanlışlarına geniş yer verdiğini biliyoruz. K. Popper'den sonra, bilim felsefesi alanında yapılan çalışmalar bu konunun daha da önem kazanmasına yol açacak nitelikte. Bu alanda, I. Lakatos'dan başlayarak, M. Polanyi'nin, T. Kuhn'un ve nihayet P. Feyerabend'in çalışmalarına baktığımızda, bütün bu çalışmaların, doğa bilimleri konusundaki inançlarımızı sarsacak bazı fikirler içerdiklerini görüyoruz (29). Doğa bilimlerine atfedilen bazı özellikler, örneğin doğadaki nedensellik ilişkilerinin doğru tesbitine dayanan ve bütün bilim adamlarının üzerinde görüş birliğine vardığı kuramlar, bu kuramların yeni ampirik bulgular ışığında gelişip ilerlemesi, bütün değer yargılarından u-

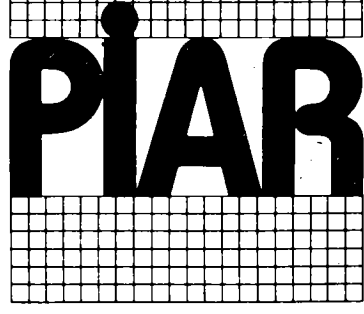
Akbank'a güvenmek... Glye güvenmek.

39 yıldır hergün biraz daha artan gücüyle sizler için, ülkemiz için çalışan, ilerleyen, güçlenen Akbank'a güvenmek.

Sizlerin desteği ve güveniyle başarının simgesi olan ve bunu, her yıl yükselen başarı grafiğiyle kanıtlayan Akbank'a güvenmek.

Sermaye	120 Milyar
İnitiyatılar	70 Milyar 461 Milyon
Mevduat	1 Trilyon 619 Milyar
Kâr	87 Milyar 525 Milyon

AKBANK
"Gveninizin eseri"

Güvenilir Bilgilerden Doğru Kararlara

PIAR Uluslararası GALLUP'un Türkiye Üyesidir.

zak bir nesnellik ölçütünün tartışılmaz geçerliliği gibi özellikler, bu çalışmalarda bilim tarihinden örneklerle birer birer sarsılıp, geçerlilikleri yadsınıyor. Bu durumda, doğal olarak, «iktisat bilim midir?» sorusunun sorulduğu çerçeve, bilim kavramının alt üst oluşuyla, biçim değiştiriyor.

Bu değişikliği göz önüne aldığımızda, bugün iktisat içinde gözlemlenen tartışma ortamının yalnız iktisatın sorunlarından kaynaklanan, yalnız iktisata özgü bir ortam olmayıp, bunun iktisatın diğer disiplinlerle paylaştığı çağdaş bir olgu olabileceğini düşünüyoruz. Nitekim, bugün çağdaş kültür ve kültürel gelişme üzerine yapılan bazı araştırmalarda, doğa bilimlerinin de sosyal bilimlerin de toplu bir kriz dönemi yaşadıkları fikri öne sürülüyor (30). Bu çalışmalarda, toplu olarak sosyal bilimlerde, sosyal gerçekliği anlamak için kullanılan yöntemlere duyulan yaygın bir güvensizlikten söz ediliyor. Özellikle, sosyal, ekonomik veya siyasal gerçekliğin bütününe açıklamak iddiasıyla yola çıkan geniş kapsamlı kuramlara (ki buna örnek olarak sosyolojide Parsons ekolünü, iktisatta neoklasik ekolü, daha genelde marksizmi verebiliriz) duyulan inancın zayıfladığı konu alınıyor. Yani, kriz temasının yaygınlığı ve yeni arayışların yoğunluğu konusunda yaptığımız gözlemler yalnız iktisata özgü şeyler değil.

Bu arayışlar sonucu nereye varılacağı konusunda birşey söylemek şimdilik olanaksız. Ama bu ortamda yapılabilecek en sağlıklı yöntem önerisi, tek bir yöntem ve tek bir kurama körü körüne bağlı kalmamak ve bütün yaklaşımların serbestçe gelişmesini teşvik etmek gibi görünüyor. Bugünkü yoğun yöntem tartışmalarının, ancak «bu yöntem bilimsel değil», «burada yapılan iş iktisat değil», «bu çalışmanın kuramsal temeli zayıf» türünden sekterce yargılardan alabildiğine kaçınılan, bütün arayışların serbestçe gelişebilecekleri bir ortamda

verimli sonuçlar vermeleri beklenebilir. Bütün sorun böyle bir açık ortamın yaratılıp yaratılamayacağına bağlı. Bu gerçekleşirse, bugünkü kriz tartışmaları, iktisatçıların geçen yüzyıldan beri farkında oldukları bazı sorunların çözülmesine, kullanılan yöntemlerde bazı olumlu değişikliklerin gerçekleşmesine yol açabilir. Kısacası, «İktisadın Sefaleti» (31) türünden karamsar yazı başlıklarının yaygınlaştığı bu dönemde, iyimser olmak da mümkün.

NOTLAR

- (1) R. Stone, «Political Economy, Economics and Beyond», **Economic Journal**, 90 (Dec. 1980).
- (2) Burada, bu yazının yalnızca en önemli örneklerini kapsayan bir bibliyografya vermek bile olanaksız. Gene de, W. Leontieff'in iktisatın gerçeklikten kopuşu ve matematiksel tekniklerin kötüye kullanılışıyla ilgili olarak iktisatçılara yönelttiği suçlamaların, aynı tür eleştiriler için bir başlangıç noktası oluşturdukları söylenebilir. Bkz. W. Leontieff, **American Economic Review** (1971). İktisatın temellerine yöneltilmiş en sarsıcı eleştirilerden biri L. Thurow, **Dangerous Currents: The State of Economics**, New York: Random House, 1983; M. Blaug, **The Methodology of Economics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1980; H. Katouzian, **Ideology and Method in Economics**, New York: New York University Press, 1980; T. Hutchison, **Knowledge and Ignorance in Economics**, Oxford: Basil Blackwell, 1977, kriz konusunda kapsamlı bibliyografyalar içeren kitaplar. Çeşitli ekollerden iktisatçılarla yapılan söyleşilerden oluşan yeni bir derleme de yöntem sorunlarının «ciddiyetini» açıkça sergiliyor. A. Klammer, **Conversations with Economists**, New Jersey: Rowman and Allanheld, 1984.
- (3) Örneğin, R. Kuttner, «The Poverty of Economics» **The Atlantic Monthly**, Feb, 1985 ve M.A. Özbudun, «Economics versus 'Economists'», **Made in Turkey**, 5 (May 1986) özellikle pratik başarısızlık sorunlarını vurguluyorlar.
- (4) Stagflasyon olgusu bir grup iktisatçının, gelişme iktisatçılarının, öteden beri tanıdıkları bir olguydu. Bu konuda, 1950'li yıllarda, özellikle Latin Amerika ülkeleriyle ilgili birçok çalışma

yapılmıştı. Bu çalışmaların bazı örnekleri için bkz. W. Baer ve I. Kerstenetzky (der.), **Inflation and Growth in Latin America**, Homewood, Ill.: Irwin, 1964. Yani, gelişme iktisatçıların, gelişme iktisatının ortaya çıkışından itibaren, iktisatın sınırlarını zorlamış, yöntem konusunda bazı önemli sorular sormuş olmaları pek şaşırtıcı değil.

- (5) «Rasyonel beklentiler» kavramını kullanan ilk kuramsal çözümlmeleri Muth'un geliştirdiği söyleyor. Bkz. J. F. Muth, «Rational Expectations and the Theory of Price Movements», **Econometrica**, 29 (July 1961). Ama kuramın son yıllardaki yükselişi özellikle Lucas, Sargent ve Wallace gibi iktisatçıların çalışmalarıyla bağlantılı. Bu konunun klasikleri arasına girmiş makalelerden bazıları: R.E. Lucas ve L.A. Rapping, «Real Wages, Employment and Inflation», **Journal of Political Economy**, 77 (sept. 1969); R.E. Lucas and L.A. Rapping, «Price Expectations and the Phillips Curve», **American Economic Review**, 59 (June 1970); T.J. Sargent and N. Wallace, «Rational Expectations and the Theory of Economic Policy», **Journal of Monetary Economics**, 2 (April 1976). Kuramın basit bir açıklaması için: R. Maddock ve M. Carter, «A Child's Guide to Rational Expectations», **Journal of Economic Literature**, 20 (March 1982).
- (6) Kuramın anlaşılmasına, ilk kez Sargent'in matematik dili değil de İngilizce kullanarak yazdığı bir kitabın büyük katkısı olduğunu söylemek gerekiyor. Bkz. T.J. Sargent, **Rational Expectations and Inflation**, New York: Harper and Row, 1986.
- (7) Haksızlık etmemek için, Sargent'in (1986) yüksek enflasyonu önlemek üzere bir çeşit şok tedavisi önerdiğinden söz etmek gerekiyor. Kısıtlayıcı maliye ve para politikalarının, birlikte ve ani bir biçimde yürürlüğe konulmalarının yol açabileceği sorunlara işaret edenlere karşı, Sargent, hükümetin kararlı davranması, daha doğrusu kararlı davranacağına herkesi ikna edebilmesi, durumunda bu sorunların kısa sürede aşılabileceğini öne sürüyor. Ama bu iddianın önerilen politikaların siyasal maliyetini yüklemek durumunda olan hükümet yetkilileri nezdinde ne derece inandırıcı olduğu çok tartışmalı.
- (8) Tobin, Solow, Modigliani gibi Keynesgil iktisatçıların bu konudaki görüşleri toplu halde Klammer (1986)'da bulunabilir.
- (9) A. Rosenberg'in 1983'de yazdığı bir makalede «iktisadın bilim değil, matematik» olduğunu iddia etmesi ve iktisatçıların bu iddiaya karşı çık-

mak durumunda kalmaları disiplinin bugün geldiği nokta hakkında bir fikir vermek açısından ilginç Bkz. D.W. Hands, «What Economcs is not: An Economist's Response to Rosenberg», **Philosophy of Science**, 51 (1984).

- (10) Zikreden P. Deane, «The Scope and Method of Economics», **Essays in Positive** (March 1983).
- (11) M. Friedman, «The Methodology of Positive Economics», **Essays in Positive Economics** içinde, Chicago: University of Chicago Press, 1953.
- (12) Hangi gerçeklerin hangi tahminleri doğruladığı konusunda nesnel ölçütlere sahip olmadığımızı gösteren bir çok örnek, önerilen yöntemin sakatlığına işaret eder nitelikte. Örneğin, Keynesgil iktisatçıların monetaristler arasındaki görüş ayrılıklarında önemli bir rol oynayan para talebinin faiz esnekliğini, bir türlü ampirik çalışmalarla tesbit etmek mümkün olmadı. Ekonometrik tekniklerdeki bütün ilerlemelere rağmen, Yale'de yapılan çalışmalarla Chicago'da yapılan çalışmalar bu konuda değişik sonuçlar vermeye devam ettiler.
- (13) Bu konuda bkz. I. Lakatos, «History of Science and its Rational Reconstructions», I. Hacking (der.), **Scientific Revolutions**, New York: Oxford Univ. Press, 1981 içinde, s. 112.
- (14) Blaug (1980) ve Huchison (1977).
- (15) Popper'in yöntem konusunda yazdığı kitapların en önemlisi herhalde **The Logic of Scientific Discovery**, New York: Harper Torch Books, 1965. Ama Popper'i anlamak açısından en yararlı kitap, bence, yazarın otobiyografisi. Bkz. **Unended Quest: An Intellectual Autobiography**, Glasgow: Fontana, 1976.
- (16) Bkz. D.F. Gordon, «The Role of History of Economic Thought in the Understanding of Modern Economic Theory», **American Economic Review**, 55 (1985).
- (17) J.S. Mill, «On the Definition of Political Economy», **Collected Works of John Stuart Mill** Toronto: Toronto University Press, 1965 içinde.
- (18) On dokuzuncu yüzyıldaki yöntem tartışmalarının kapsamlı bir özeti için bkz. J.N. Keynes (1891), **The Scope and Method of Political Economy**, New York: Kelley and Millman, 1955.
- (19) Özellikle, H. Simon, «From Substantive to Procedural Rationality», S. Latsis (der.), **Method and Appraisal in Economics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1976 içinde ve H. Simon, «Rationality as Process and Product of Thought», **American Economic Review**, 68 (1978). Si-

- mon'un katkısının ayrıntılı bir özeti için bkz. F. Görün, **İktisadın Metodolojisi Üzerine Düşünceler**, Ankara, 1985.
- (20) Thurow (1983).
- (21) C. Leslie, «The Known and the Unknown in the Economic World», **Essays in Political and Moral Philosophy**, 1888 içinde; G.L. Shackle, **Epistemics and Economics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1972. J.M. Keynes'in bu alandaki katkıları üzerine yeni bir çalışma için bkz. L.A. Boland, «The Foundations of Keynes' Methodology: The General Theory», T. Lawson ve H. Peseran (der), **Keynes' Economics: Methodological Issues**, London: Croom Helm, 1985.
- (22) Bkz. P. Wiles, «Ideology, Methodology and Neoclassical Economics», **Journal of Post Keynesian Economics**, 2 (1979/1980).
- (23) Özellikle, A.O. Hirschman, «Against Parsimony», **American Economic Review**, 74 (1984) ve M. Desai, «Men and Things», **Economica**, 53 (1986).
- (24) Örneğin, Blaug (1980, s. 72), J.S. Mill'in **Logic** adlı kitabında, uzun uzun bilimsel yöntemin tümevarım olduğunu anlattıktan sonra, iktisatta uygulanabilecek yöntemin tümdengelim olduğunu söylemesini biraz şaşırtıcı bulduğunu yazıyor.
- (25) Bu konunun klasiklerinden sayılabilecek bir çalışma: P. Winch, «The Idea of a Social Science», F.R. Dallmayr ve T.A. McCarthy (der) **Understanding Social Inquiry**, London: Notre Dame Univ. Press, 1977 içinde.
- (26) Bu konuda özellikle D.N. McKloskey, «The Rhetoric of Economics», **Journal of Economic Literature**, 21 (June 1983).
- (27) Pigou ve Marshall'ın bu konudaki katkıları için, özellikle, J. Maloney, **Marshall, Orthodoxy and the Professionalization of Economics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1985; L. Robbins, bugün aynı ayırıma dönüşün iktisadın bazı sorunlarını çözebileceğini ileri sürüyor: «Economics and Political Economy», **American Economic Review** (Papers and Proceedings), 71 (1981).
- (28) Bu alandaki en önemli çalışma herhalde Myrdal'inki: G. Myrdal, (1929) **The Political Element in the Development of Economic Theory**, New York: Simon and Schuster, 1969.
- (29) Özellikle: I. Lakatos, «Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes», I. Lakatos ve A. Musgrave (der), **Criticism and the Growth of Knowledge**, Cambridge: Cambridge University Press, 1970 içinde; M. Polanyi, **The Study of Man**, Chicago: University of Chicago Press, 1959; T.S. Kuhn, **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1982; P. Feyerabend, **Against Method**, London: Verso, 1978.
- (30) G.E. Marcus ve M.M.J. Fischer, **Anthropology as Cultural Critique**, Chicago: Chicago Univ. Press, 1986.
- (31) Örneğin Kuttner (1985).

İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları Üzerine İstatistikî Bir İnceleme

Ercan DUYGULU

Yazar S.S.K. Manisa Bölge Müdürlüğü'nde bölge müdür yardımcılığı yapmakta.

İş kazası, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 11. maddesi (A) bendinde belirtilen hal ve durumların birinde, sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça arızaya uğratan olay olarak tarif edilmektedir. Bu tarife göre bir iş kazasından bahsedilebilmesi için, bir «olayın» olması, bu olayın yasa da belirlenen hal ve durumların birinde meydana gelmesi ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça bir arızaya uğratmış olması gerekmektedir.

Meslek hastalığı ise, anılan yasanın 11/B maddesinde sigortalının çalıştırıldığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir sebep veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli sakatlık veya ruhi arıza halleri olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda kısaca tarifleri yapılan iş kazaları ile meslek hastalıkları niteliği itibarıyla «Mesleki Risk» sigorta kolunu, Hastalık ve Analık sigortaları ise «Sosyal Risk» sigorta kolunu teşkil etmektedirler. Sosyal Sigorta koluları amaçları bakımından da kısa vadeli ve uzun vadeli olmak üzere ikiye ayrılırlar. İş kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Hastalık ve Analık sigortalı kısa vadeli, Malûllük, Yaşlılık ve Ölüm sigortaları ise uzun vadeli sigorta kolları olarak telakki edilmektedirler. Bu tarif ve tasniflerden sonra yazımızın konusu olan iş kazaları ile Meslek Hastalıkları sigortalarının incelenmesine geçebiliriz.

İş kazalarıyla Meslek Hastalıkları sigortalarının güttüğü başlıca amaç; sigortalının sağlığını koruma, çalışma gücünü yeniden kazandırma ve kendi ihtiyaçlarını görme yeteneğini artırma olarak gösterebiliriz. Bu itibarla, iş kazası ve meslek hastalığına uğrayan sigortalıya her gün için, çalışamaması yüzünden yoksun kaldığı kazancının bir kısmının karşılanmasını teminen geçici iş görmezlik ödeneği ödendiği gibi, meslekte kazanma gücünün en az % 10'u azalmış bulunduğu hususu, Sağlık Kurulu raporlarıyla tesbit edildiği takdirde, sigortalı Daimi İşgöre-

mezlik geliri almağa da hak kazanmaktadır.

Bunlardan başka sigortalılara sağlık yar-dımı yapılmakta, protez araç ve gereçleri ve-rilmekte, icap ederse bunlar için başka yere gönderilmekte, tedavi için hatta yurt dışına dahi sevkedilebilmektedir. Ayrıca bu sigorta kollarından ölen sigortalının hak sahiplerine cenaze masrafı karşılığı ödenebildiği gibi gelir dahi bağlanmaktadır.

Bu genel açıklamalardan sonra, anılan sigorta kollarının bir özelliğini de burada be-lirtmek istiyorum. Anılan olayın meydana gelmesinde, işverenin kasdı, işçilerin sağlı-ğını koruma ve işgüvenliği ile ilgili mevzuat hükümlerine aykırı hareketi veya suç sayılır bir eylemi sonucunda olmuşsa yasakoyucu işverene de sorumluluk yüklemiştir.

Hatta olay, üçüncü bir kişinin kasıt ve-ya kusuru yüzünden vukua gelmişse, Kurum-ca sigortalıya veya haksahibi kimselerine ya-pılan ve ilerde yapılması gerekli her türlü gi-derlerin tutarı ile, gelir bağlanırsa bu gelirin hesap edilecek peşin sermaye değerleri top-lamı, işverenden veya üçüncü kişiden, hatta üçüncü kişiyi istihdam edenden, kusurları o-ranında tahsil edilebilmektedir.

Ekonomik bakımdan gelişmekte olan Ülkemizde Devlet işverenleri; işyerlerinde, işçilerin sağlığını ve işgüvenliğini sağlamak için gerekli olan önlemleri almak ve bu hu-sustaki şartları sağlayarak, bunlar için lü-zumlu olan araçları noksansız bulundurmak-la yükümlü tutmuştur. Buna karşın işçiler de, işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkındaki usul ve şartlara uymakla zorunlu tutulmuşlardır. Tüm yasal düzenleme ve önlemlere rağmen, gerek işverenlerin, gerekse işçilerin (Sigorta-lıların) alınacak veya alınması gereken ted-birlere uymamaları yüzünden ülkemizde her yıl yüzbinleri aşan iş kazaları vakaları olmak-ta, yüzlerce de meslek hastalığına tesadüf edilmektedir.

Ekteki Tablo I'in incelenmesinden de an-lanılacağı üzere, 1981 yılında, 165.101 olan

iş kazaları sayısı alınan önlemlerle, 1985 yı-lında, 148.027'ye düşmüştür. Meslek Hasta-lığı sayıları da anılan yıllarda artma eğilimi göstererek, 573'ten 653'e yükselmiştir. Bu is-tatistikler alınan önlemlerin yetersiz olduğu-nu göstermektedir. Kıt olan kaynakların azal-masına, toplam üretim seviyesinin düşmesi-ne ve israfa neden olan iş kazaları ile meslek hastalıkları, Tablo II'de de görüleceği gibi, en çok 25-29 yaş grubunda vukua gelmekte-dir. 1985 yılında toplam 148.680 olan vaka sa-yısından, 25-29 yaş grubuna isabet eden vaka sayısı 39.664, 20-24 yaş grubunda 24.907, 15-19 yaş grubunda 14.601, 30-34 yaş gru-bunda 29.664, 35-39 yaş grubunda ise, 18.921'dir. Görülüyor ki 25-29 yaş grubunda azamiye ulaşan vaka sayısı küçük ve büyük yaşlara gittikçe azalma eğilimine girmekte-dir.

İş kazaları ile Meslek Hastalıkları vaka-ları, gerek sigortalıların cinsiyetleri, gerekse geçindirmekle mükellef kimsesi olanlar ve ol-mayanlar yönünden gözönünde tutulduğunda (Tablo III), kadınlarda, erkeklere nazaran, ge-çindirmekle mükellef olmayanlarda, olanlara nazaran daha az sayıda oldukları görülecek-tir.

Yine anılan vakaları sigortalının işye-rindeki kıdemine ve vuku bulduğu iş saat-lerine göre, tetkik ettiğimizde, iş kazalarının en çok kıdemi 3 ay ile, 1 yıl arasında bulu-nan sigortalılar arasında ve çalışma saatleri-nin ilk saatinde vukua geldiğini görürüz.

Bu sonuç hizmeti, 3 ay ile, 2 yıl arasında olan sigortalıların bilhassa mesai başlangı-cının ilk saatinde daha çok dikkatli ve tedbirli olmaları gerektiği hususunu ortaya çıkar-maktadır.

Daimi işgöremezlik vakalarının Malûliyet sebeplerine göre dağılışı gösteren Tablo VI ile, ölüm vakalarının ölüm sebeplerine göre ayırımını gösteren Tablo VII'yi incelediğimiz-de ise şu hususlar göze çarpmaktadır. 1985 yılında malûliyete sebep olan toplam 2748

vakanın 2549 adedi iş kazası, 199 adedi ise Meslek Hastalığı yüzünden husule gelmiştir. Keza anılan yıldaki 1075 ölümün 877 tanesi iş kazası, 198 tanesi ise Meslek Hastalığı sebebinden olduğu görülmektedir.

Diğer yıllardaki sayıları anılan tablolar-
dan takip edebilirsiniz. İş kazası vakalarının
gerek ölüme sebebiyet ve gerekse malûliyet
neden olma bakımından meslek hastalığına
nazaran daha yüksek oranlarda olması, anı-
lan vakaların sayısal olarak yüksekliğinden
kaynaklanmaktadır.

İş kazaları ile Meslek Hastalıkları hak-
kındaki tüm bu tabloların, istatistiki bilgilerin,
yetkililere alınacak önlemler, yapılacak plan
ve programlar açısından doneler vermesi ve
yol göstermesi bakımından önemli ve faydalı
olacağı düşünülmektedir.

Bazı kişilerce, her ne kadar istatistikler-
le her şeyin ispat edileceği öne sürülmekte
ve bir İngiliz'in söylediği şu meşhur söze gö-
re: «Üç türlü yalan vardır. Birincisi bilerek
söylenen yalan, ikincisi mecburen söylenen
yalan, üçüncüsü de İstatistik» denilmekte
ise de, yine de Devletin ve kurumların faali-
yetlerini, hizmetleri rakamlarla ifade etmesi
bakımından istetistiğe inanmak, önem ver-
mek gerekmektedir. Zira devlet faaliyetlerinin
başarı derecesi İstatistik rakamları ile anla-
şılmaktadır. Bu yüzden, nüfus sayımlarından
derlenen veriler, kalkınma plan ve prog-
ramlarının düzenlenmesine yardımcı olmak-
ta, anketler, kamu oyu araştırmalarından top-
lanan bilgiler de ilgililere o konular hakkında

küçük hata paylarıyla önemli ipuçları ve ne-
ticeler vermektedir.

Şimdiye kadar izah etmeğe çalıştığımız
iş kazaları ile Meslek Hastalıkları vakaları,
özellikle sigortalılar üzerinde derin izler, ısı-
raplar ve fonksiyonel aksaklıklar yaratmak-
tadırlar.

Sosyal Devlet anlayışının önemli özellik-
lerinden biri de gerek altyapı, gerekse üst ya-
pı ve Sosyal Yapı üzerinde alınacak tedbir-
lerle, bu hasarı asgariye indirmek olmalıdır.
Bu itibarla Yüce Mahkememiz Yargıtay'ın bir
kararında Sosyal Sigortaların amacı ne gü-
zel ifade edilmiştir: «Sosyal Sigortaların ya-
sal amacı, zararlandırıcı sigorta olaylarının
sigortalı üzerindeki etkilerini kısmen de olsa
gidermektir.

Bu yönü ile Sosyal Sigortaların işlevi,
sigortalının kusurlu kişiden alabileceği zara-
rını gecikmeye karşı ve belirli bir düzeyin al-
tında olmamak koşulu ile garanti etmektir.»

Makalemi, geçenlerde vefat eden Yargı-
tay 10. Hukuk Dairesi Başkanlığından emekli
Mustafa Çenberci'nin insan sağlığı hakkın-
daki şu görüşü ile bitirmek istiyorum. «Fik-
rimizce, çalışan insanın beden ve ruh tam-
liğinin korunması için yararlı her önlem ge-
rektirdiği gider ve zahmet ne olursa olsun,
işverenin koruma önlemi alma ödevi çevresi-
ne girer.

İnsan varlığının kutsallığı, para ve zah-
metin çok yücesinde oluşu, bu yönü yeterin-
ce açıklayacak niteliktedir.»

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. S.S.K. Genel Müdürlüğünün 1981, 1982, 1983, 1984 ve 1985 İstatistik Yıllıkları,
2. Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi, Mustafa Çenberci Olguç Matbaası Ankara / 1985,
3. İş kazaları ile Meslek Hastalıkları, Hastalık ve Analık Sigortaları Eğitim Notu, S.S.K. Genel Müdürlü-
ğünün 289 nolu yayını, Ulucanlar Matbaası Ankara - Ocak / 1978.

TABLO : I

Sigortalıların Yıllara göre iş kazası ve Meslek Hastalığı Dağılışı.

YILLAR	İŞ KAZASI	MESLEK HASTALIĞI
1981	165101	573
1982	147118	551
1983	145296	586
1984	152650	599
1985	148027	653

TABLO : II

İş kazaları ve Meslek Hastalıkları vakalarının Sigortalıların Yaş gruplarına göre dağılımı.

Yaş Grupları	1981	1982	1983	1984	1985
- 14	1727	931	797	546	743
15 - 19	29071	17562	16514	17007	14601
20 - 24	40399	22054	25423	27155	24907
25 - 29	50895	40049	38745	40386	39664
30 - 34	27676	26810	27784	29481	29464
35 - 39	18997	15338	15889	17618	18921
40 - 44	14429	10331	9737	10183	10036
45 - 49	10217	6342	5677	5305	5355

TABLO : III

İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları vakalarının sigortalının cinsiyetlerine ve geçindirmekle mükellefiyeti bulunup, bulunmadığına göre dağılışı.

Cinsler ve Mükellefiyet	Y I L L A R				
	1981	1982	1983	1984	1985
Kadın	5242	4499	3654	3885	3201
Erkek	160432	143170	142318	149364	145479
TOPLAM	165674	147669	145882	153249	148680
Geçindirmekle mükellef olanlar	121630	108604	106971	112055	110677
Geçindirmekle mükellef olmayanlar	44044	39065	38911	41194	38003

TABLO : IV

İş kazalarının sigortalının işyerindeki kıdemine göre dağılışı.

SİGORTALININ KIDEMİ

YILLAR	1.gün	2-7 gün	8-30 gün	1-3 ay	3 ay 1 yıl	1-2 yıl	2-5 yıl	5-10 yıl	10 yıl	Bilinmeyen	TOPLAM
1981	654	1882	7621	15601	38215	23359	36029	25613	15238	1248	165101
1982	603	1617	6080	13501	33059	23302	30537	23969	13353	1077	147118
1983	671	1428	6478	12960	32456	21068	30749	23647	14432	1407	145296
1984	662	1595	6499	13990	35211	22924	30184	24451	15816	1318	152650
1985	590	1745	6949	14411	34171	19488	28754	23933	17024	962	148027

TABLO : V

İş kazalarının vuku bulduğu iş saatlerine göre dağılışı.

YILLAR	İ Ş S A A T L E R İ								9 ve daha fazla		TOPLAM
	1. İş	2. İş	3. İş	4. İş	5. İş	6. İş	7. İş	8. İş	fazla	Bilin-	
	Saati	Saati	Saati	Saati	Saati	Saati	Saati	Saati	İş saati	meyan	
1981	31990	30499	22315	17386	10826	10028	13542	19457	2668	6430	165101
1982	29365	27660	19075	16756	9392	9905	12089	13794	2254	6828	147118
1983	31933	25535	17814	16453	8927	9447	11689	14344	2677	6477	145296
1984	32471	26805	21542	16134	9011	9263	12063	14760	2440	8161	152650
1985	31631	25277	22945	14087	8648	8651	11318	13937	1583	10000	148027

TABLO : VI

Daimi işgöremezlik vak'alarının malûliyet sebeplerine göre dağılışı.

Malûliyet Sebebi	1982	1982	1983	1984	1985
İş Kazası	2300	1881	2592	2453	2549
Meslek Hastalığı	107	116	168	2	199
TOPLAM	2407	1997	2760	2455	2748

TABLO : VII

Ölüm vak'alarının ölüm sebeplerine göre dağılışı.

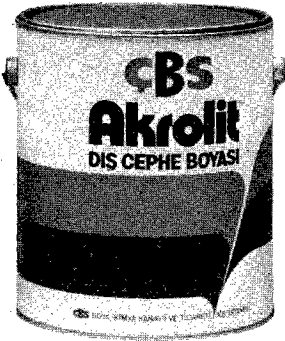
Ölüm Sebebi	1981	1982	1983	1984	1985
İş Kazası	938	831	1070	884	877
Meslek Hastalığı	235	157	254	212	198
TOPLAM	1173	988	1324	1097	1075

ÇBS

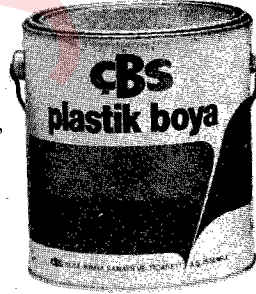
Gerçek boyacıların
onayladığı kalite

Gerçek kaliteyi
onaylıyan belge
bir arada

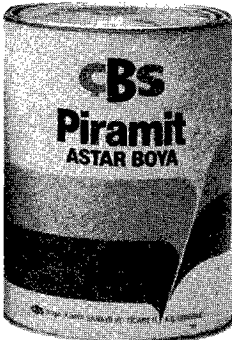
ÇBS Akrolit Dış Cephe Boyası

Dış cepheleri zırh gibi saran,
korurken güzelleştiren
güzelleştirirken koruyan
cephe boyası.

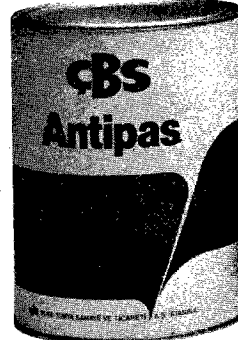
ÇBS Plastik Dispersiyon Boyası

Türkiye'de kireç boya
devrini kapatan, plastik boya
denince akla gelen ilk boya...
Kolay sürülen, çabuk kuruyan,
renkleriyle sürüldüğü
yüzeylere hayat veren boya.

ÇBS Piramit Astar Boya

Son kat boyaların gerçek
kalitesini ortaya çıkaran,
yüzeyleri koruyan,
dirençlerini artıran harika
astar boya.

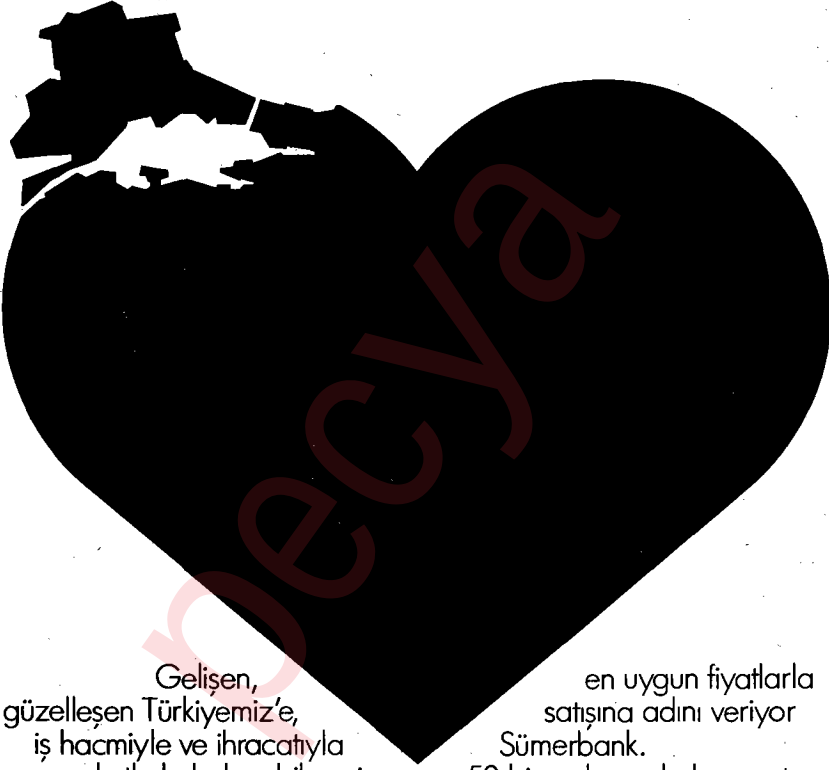
ÇBS Antipas

Özellikle demir yüzeylerin
paslanmasını önleyen,
son kat boyanın koruyuculuk
özelliklerini artıran sentetik
astar boya.

ÇBS
"güçlü boya"

1933'ten bugüne... yarınlara...

SÜMERBANK'LA YAŞAMAK

Gelişen,
güzelleşen Türkiyemiz'e,
iş hacmiyle ve ihracatıyla
katkıda bulunabilmenin
kıvancını taşıyor Sümerbank.

Yeni üretim projeleriyle,
çağdaş pazarlama anlayışıyla,
yarınlara güvenle bakıyor Sümerbank.
2000'i aşkın ürün çeşidinin
en kaliteli şekilde üretimine ve

en uygun fiyatlarla
satışına adını veriyor
Sümerbank.

50 bin çalışanıyla her yaştan,
her kesimden 50 milyon insan için
üretiyor Sümerbank.
Yurdun dört bir yanındaki 42 müessese,
fabrika ve bağlı kuruluşlarıyla...
466 satış mağazasıyla...
Bütün Türkiye'de,
bütün Türkiye için!

SÜMERBANK

"Türkiye'yi ve Sümerbank'ı
çok seviyorum"

Programlanabilir Otomasyon (P.O.) ve İnsan Kullanımı

İ. Doğan KARGÜL

İ.Ü. İktisat Fakültesi profesörlerinden olan yazarın yayınları arasında İktisat Biliminde Modellere Giriş (1976) ile Makro Ekonomi (1983) var.

Teknolojik gelişmeye daima hem iyi hemde kötü nazarla bakılabilmektedir.

Teknolojik gelişme daha yüksek bir hayat standardı kıt kaynakların daha geniş kullanımı imkânları vermekte aynı girdi noktaları ile daha çok ve çeşitli mal ve hizmetlerin üretimi mümkün olmaktadır. Buna karşılık yeni ve üstün mallar eski malların yerini alınca eski yatırımcılar bundan zarar görmekte işçilerde yer değiştiren mal ve hizmetler karşısında bazen sektörel bazen bünyesel (yapısal) işsizlik ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Üretim sürecinde ve mamüllerdeki değişimler Teknolojideki gelişmenin temelini oluşturmaktadır. İcat ile yenilik arasında önemli bir ayırım bulunduğunu hepimiz biliyoruz. Bilindiği gibi icat, bazı şeyleri yapmaya imkân veren bilimsel veya teknik ilişkilerin yeni bir yoludur keşfedilmesidir. Yenilik ise bunların pratik ticari hayata tatbikidir. Çoğu zaman icat ve yenilik tek ve aynı olabilmektedir. Aslında icat, yenilikten bir süre öncede ortaya konabilmektedir. Örneğin Alüminyum 1820'lerde keşfedilmiş elektrikle veya ucuz maliyetle üretilmesi 60 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Bazı yenilikler de gelecekte birbirini izleyen icatlara yol açmışlardır. Örneğin optik bilimine ilgi laserin optikte geliştirilip kullanılmasına yardımcı olmuştur.

Birçok gözlemciler mamül geliştirme ile üretim sürecindeki değişimleri ayırmak istemişlerdir. Mamul geliştirmek bir mamulün önemli ölçüde geliştirilmesi söz konusu iken üretim sürecindeki yenilikler, hep maliyetleri düşürme yolları aramıştır.

Genelde teknolojik gelişmelerin emek talebi üzerinde azaltıcı bir etki yarattığı savı şöylece üç bölümde özetlenebilir.

- 1) Teknolojik gelişmeler emek talebini azaltır bu yolla işsizliği artırır.
- 2) Teknolojik gelişmenin toplam

emek talebi üzerindeki etkisi azdır. Emek talebi bazı sektörlerde azalırsa diğer sektörlerde artmaktadır. Emek seyyaliyeti bu durumda yapısal işsizliğe yol açabilir. Bunu da para ve maliye politikası ile düzeltmek mümkündür.

- 3) Teknolojik gelişmeler emek talebini artırır çünkü yeni teknolojiler tüketimi uyarmakta, cazip yatırım fırsatları yaratmaktadır.

Teknolojik gelişmeler konusunda bugünkü kötümserlik özellikle bilgisayarlar üzerine olabilmektedir. Demiryolu ve otomobil endüstrisine duyulan reaksiyon üretimin genişlemesi ile sürmüştür. Bazıları bilgisayarların ürünleri arttırmadan maliyetleri düşürme etkisini tartışmaktadırlar.

Eğer teknolojik değişme; emek girdisinde bir azalış ile üretim sürecine bir yenilik getiriyorsa bunun sonucunda fiyat düşecek fiyatların düşmesi mamüle olan talebi artıracaktır. Bunun anlamı artan her birim mal karşılığında emek girdisinde kısmi bir azalmanın doğmasıdır. Bu ise emeğin toplam maliyetler içindeki payına bağlı olacaktır. Emeğin, toplam maliyetler içindeki payı çok az ise emek girdisindeki azalışın fiyat üzerindeki etkisi küçük olacaktır. Eğer talep nispeten esnek değilse ürünlerdeki artış az olacaktır. Bundan dolayıda girdi içindeki ürün emeğin üzerindeki azaltıcı etkisi daha az olacaktır. Tersine emeğin toplam maliyetler içindeki payı büyükse ve talep, fiyat değişmelerine karşı duyarlı ise ürünlerdeki artış, emek girdisinin azalmasına sebep olacaktır. Unutmamak gerekirkki teknolojik değişme yerli üreticilerin pazar genişletmelerine yabancı rakiplerle daha iyi yarışmalarına da yol açmaktadır.

Teknoloji, yapısal işsizliğin tek kaynağıda değildir. Yabancı ülkelerin rekabeti, temel girdilerdeki fiyat değişimleri kay-

nakların tükenmesi, tüketici sevk ve tercihlerindeki kaymalar bazı sektörlerde işsizliğe yol açarken diğer sektörler bundan etkilenmiyebilmektedirler.

Aslında yukarıda 3cü görüş başlığı altında verilen sava göre yeni ürünler talebi kamçulamaktadırlar. Özellikle yeni tüketici ürünleri yeni istekler yaratmaktadır. Otomobil buzdolabı, televizyonlar süratle yaşamın bir parçası olmuşlardır. Şimdi ev bilgisayarları aynı şeyi yapabilirler. Mamuldeki yenilikler bu konuda sermaye malları yatırımlarını artırabilecektir. Yeni mamüllerin olmayışı bir bakıma durgunluğu getirmektedir. Kitlelerin mal ve hizmetlerde doyurulacağı fikrini kabul etmek güçtür. Halk, otomobil ve diğer tüketim malları ile doyurulabilir fakat tüketimin tüm şekilleriyle asla. Kitlevi tüketim için yeni ürünlerin gelişimi yüksek seviyede ücretlerin kazanılmasına fırsat vermişler. Başlıca ürünlerin geliştirilmesi farklı iş kollarında yeni işleri yaratmıştır. Otomobil ve lastik sanayileri elden ele büyürken büyük ve hızlı otomobiller daha iyi lastikleri gerektirmiş daha iyi lastikler daha güçlü araçların üretilmesine yol açmıştır. Bu dalanma daha büyük ve uzun yolların ve alt geçitlerin üst geçitlerin yapılmasına yol açmış, daha büyük arabalı yaşam daha çok talebi yaratmıştır.

Bugün tüketiciler evebeynlerinin tükettiklerinden fazlasını tüketmektedirler. Ülkemiz için söylenirse bu 1940 yılına kıyasla kabaca iki katı olmuştur.

Gelişmeler muhtelif hizmet sektörlerinde hızla serpileceğini göstermektedir. Bunlarda bilgisayar, veri üretme (sağlama) hizmetleri hastaneler ve diğer sağlık hizmetleri yüzde kazanç payları artacak kesimler olarak bakılmaktadır.

En büyük gelişme gösterecek sanayilerin bilgi-işlem ve elektronik dalları olacağı ileri sürülmüştür. Bu dalların sadece

damın 500 bin kişiye yaklaştığı öngörülmüştür.

Bu durumda programlanabilen otomasyon başlıca üç kategoriye ayrılmaktadır.

1 — Bilgisayar - Yardımlı tasarım (design)

2 — Bilgisayar-Yardımlı üretim (robotlar, komputer donatımlı aletler, esnek üretim sistemleri)

3 — Bilgisayar yardımlı yönetim teknikleri (Yönetim bilgi derleme sistemleri, yönetim planlaması.)

Bütün bu bilgisayara dayalı eşgüdüm bir genel sistem içinde ele alındığında bilgisayar entegre üretimi denilmektedir.

1 — Tasarı (design) mühendislerine elektronik çizim tablası vermekte, mühendislerin ürünün performansını (gücünü) ürünün bilgisayar göstergesini kullanarak tanımlarına yardımcı olmaktadır. Hemen söylememiz gerekirken **programlanabilir otomasyon** sistemlerinin (P.O) hemen hepsi daha çok yenidirler. Ancak şurası kesindir ki bu sistemler ve sistemlerin gelişimi sayesinde daha çok ürün daha kısa zamanda üretilir olacaktır. Araştırmacılar P.O üzerinde verimliliğin artması, insan müdahalesi olmadan çalışma kapasitesinin yerleşmesi için uğraşmaktadırlar. P.O. sistemleri üzerinde en büyük gelişmeleri 1990 yılında ulaşılacağı ifade edilmektedir. Bu dönemden sonra insan olmadan çalışan fabrikalar işlemeye başlayacaktır. Birbirinden farklı karakterde ve seviyede otomasyon güdümü söz konusu olacaktır. Bu durumda geceleri yalnız kontrol odasından koca bir fabrikayı tek kişi gözetleyebilecektir. 15 yıl sonra fabrikada birkaç yönetici, disaynır ve tamirciler üretime katılmadan uzaktan denetim durumuna geçecekleri söylenmektedir. Bu durum elbetteki insan hüner ve becerilerinin değişmesi anlamına gelmektedir. İnsanların buna göre eğitilmeleri de

gerekecektir. Bu değişimin genelde **el becerilerinden** kayarak beyin gücü (çalışması) na ulaşması beklenmektedir. Bu durumda P.O sisteminde çalışan personelin birtakım sorunları çözmesi değilde mekanik, elektrikli ve elektronik problemlerin nasıl çözüleceğini bilmesine ihtiyaç duyulacaktır. P.O sistemi verilen bir iş gereksinimini ortadan kaldırmaktadır.

P.O. sistemi (1). zenaatkâr işçileri, az hünerle yapılan işleri devreden çıkarmaktadır. Personel talep azalıyor (2). mühendislere, ve bilgisayar bilimcilerine mekanik onarım yapanlara talep artmakta.

3 — Memur personele talep düşmekte.

4 — Yüksek düzeyde yönetici ve teknik satıcılara hizmet personeline talep artmaktadır.

şekline dönüşmektedir.

(Bu arada P.O. ile üretim sürecinin tasarımı ve bütünleştirilmesi ile programlamaya ihtiyaç azalmakta hazır paket (software) programlar devre dışı kalmaktadır.)

Bu konuda ABD. P.O üzerinde ciddi olarak ilerlerken Japonya da dış ticaret ve sanayi bakanlığı P.O üzerinde uzun dönemli planlar yaparak özellikle robotlar ve mikro elektronik sanayiın gelişmesine özel kesim yönünde de yardımcı olmaktadır. Bu konuda Japonya da özel kesim dünyanın hiçbir yerinde yapılmayan ARGE harcama yapmaktadır.

Fed. Almanya da ABD gibi sistemli bir sanayi politikası yoktur. Ancak özel kesimi cüretlendirecek bir politika gütmektedir.

Hükümet, gelişmiş üretim teknolojileri programını yürütmektedir. Ne varki Almanya, Japonya ve ABD gibi genişleyici bir politika girişimciliği içinde değildir.

İsveç ve Norveç son zamanlarda P.O konusunda kaynakların tahsisine başladılar. Bu ülkeler robot geliştirme ve çevre araştırması ve eğitimine hız vermişlerdir.

İngiltere, P.O konusunda yatırımların

geliştirilmesi için bir cümle tasarı geliştirilmiş durumdadır. Fransa hükümeti P.O un hızlı gelişim bağları kurmuş, yeniden yapılaşmaya ait endüstri planları hazırlamıştır. Ancak özel kesimden aynı ölçüde karşılık görmektedir.

İtalya'nın genel bir sanayi politikası planı yoktur. Güney İtalya'nın gelişmesi için özel yatırımları teşvik etmektedir. İtalya'nın kısa zamanda robot üreticisi olacağı ileri sürülmektedir.

Kanada ve Hollanda da P.O sistemlerinin geliştirilmesi için ARGE programlarını hızlandırmış bulunmaktadır.

Gözlemcilere göre, endüstri robotlarındaki artış hızının bilgi sayarlardan (artış hızını geçecektir) fazlalaşacaktır. 1990 Yılında ABD robot sayısının 100 bine yaklaşacağı ifade edilmektedir. Şu anda dünyada 25 bin kadar robot bulunmaktadır. 1990 yılında ABD otomobil sanayiinde 25 bin robotun çalışacağı hesaplanmıştır. Şöyleki sadece kaynak işlerinde % 20 oranında işçilerin yerini robotların alacağı, boya işlerinde işgücünün ise % 27 ile % 37 arasında robotlar iş göreceklerdir. Bu yüzden sadece ABD'de 1990 yılında 12 bin ile 25 bin arasında değişecek robot teknisyenlerine ihtiyaç olacaktır. Daha şimdiden eğitim kurumları ve sendikalar işbirliğine giderek bu konuda eğitim eşgüdümüne başlamışlardır. Aynı çalışmalar Fed. Almanya Japonya'da da geçerlidir. 1990 yılında ABD ufak paket 2 milyon dolarlık robot satışı olacağı ileri sürülmektedir. Robotların üretimleri gelecekte daha da çoğalacaktır. Çünkü robotlar, uzayda, madenlerde, su altında, çalışabilecekleri gibi patlayıcılar, radyoaktif malzeme, zehirli kimyasal maddeler, hastalık yapan bakteriler ile uğraşabilecekler, Nitekim alışılmayan hararet, basınç, yükseklik ve diğer zor olan koşullarda görev yapabileceklerdir. Bunları yaparken ne surat asacaklar nede sıkıla-

caklardır.

Robotlar belli bir yapısal işsizliğe yol açmış görünebilirler ancak robotların bakımı, onarımı, kullanımı binlerce insana iş alanı açacaktır.

Robotlu olmayan topluma göre, robotlarla beraber yaşanan toplumda daha çok iş daha çok çalışma bulunacaktır. Gelecekte eğitimin gerekleri değişecek, daha geniş kapsamlı bir bilgisayar sistemi evde yerleşebilecektir. Merkezi bilgisayarlaşmış kütüphaneden evdeki bireylere, seçimlerine ve zamanlarına göre yapabilecekleri iş veya bilgi aktarılabilir.

Bazen robotlar itaat etmeyebilir. Robotlar herşeye egemen olabilir savı da vardır. Ancak unutmayalımki aradaki fark çok büyüktür **panik zamanı değil, robotların insan kaynaklarının yerinde akılcı planlı çalıştırılması zamanıdır.**

Bir kere insan beyni yaklaşık 10 milyar nöron ve 100 milyar besleyici ve destekleyici hücre ihtiva etmektedir. Her nöronun 100 ila 100 bin diğer nöronlarla karmaşık bir şebeke bağlantısı içinde bulunmaktadır. Her zaman açık ve kapalı devre anahtarları ile bağlı olmayıp bunlar, fizik ve Kimya karmaşık sistemi ile de birbirlerine bağlıdır. İnsan beyni protein ve nükleik asitten oluşmuştur. 3.5 milyon yıllık bir gelişim sonucunda yaşam için gerekli alanları seçmiş, diğer gereksiz işlemleri itmiştir. Bilgi işlem ise somut elektronik parçalardan oluşmaktadır ve insanların yaklaşık 40 yıldır bir amaç için geliştirdikleri bir aygıttır. Bir bilgisayar aritmetik temeline göre tasarlanmıştır. Bir bilgisayar kapasitesi ile insan oğlu ile eğlenebilir. Çünkü insan beyni şaşılacak ölçüde aritmetik de zayıftır. Bazen basit problemler için bile dışardan yardım bekler, parmaklarımızla sayar ikabüs kullanır logaritma ve hesap cetvellerinden yardım bekler bilgisayarlara koşarız.

İnsan beyninin işi sayı saymak değildir. İnsan beyni yargılayıcı (muhakeme edici ve yaratıcıdır. Yazılmış bir harfi, ağızdan herhangi birinin çıkan bir sesini bilgisayar programlamadıkça ayırtedemezken beyin şaşılacak şekilde anında bunları farkedecektir.

Sonuç olarak denilebilir ki robotlar ve insanlar aynı paralelde tekamül etmeye devam edeceklerdir. Birbirlerine hep yararlı çalışmalar getireceklerdir.

Robotların ve insanların yeteneklerini kullanacakları, birbirlerinden farklı yerleri daima olacaktır.

Bir düşmanın rekabeti gibi değil dostların işbirliği gibi evreni ve onun kanunlarını akıllıca kullanmayı anlayan daha büyük bir kavrayışla ulaşabileceğimiz ve böylece tek başımıza yapabileceğimiz şeylerden çok daha fazlasını gerçekleştireceğiz.

Pazarlama Organizasyonu ve Dağıtım Kanalları

Alev ORAL

Dr. Oral İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde ders veriyor.

Hammaddelerin, kaynağından endüstriye ve endüstriden de müşterilere geçişini geniş kapsamlı bir dağıtım sistemi sağlar. Bu dağıtım sistemi malların hareketini kontrola yönelik olup, pazarlamadaki fiziksel dağıtım konusunu oluşturur. Dağıtım sisteminde yer alan firmalar bağımsız firmalardır. Satış temsilcisi rolü oynayan üretici temsilcilerinin aksine sattıkları ürünü benimserler ve sanki bir ortak gibi davranırlar.

Pazarlama, sistem yaklaşımının geliştirilmesi neticesi, dağıtımla ilgili tüm fonksiyonları, ayrı birer faaliyet olarak ele almış ve bu fonksiyonların ürün planlamasını dahi etkileyebileceği görüşünü getirmiştir.

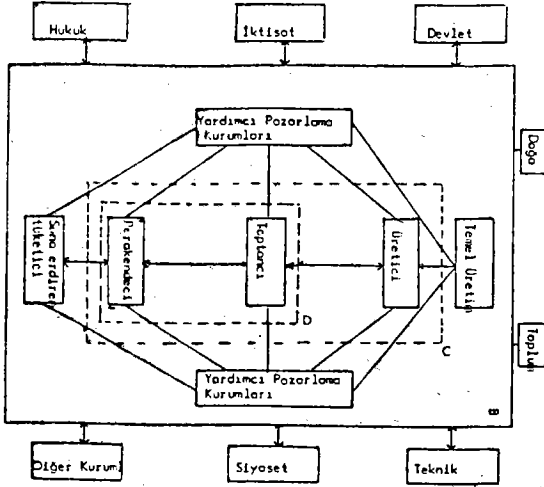
A — Dağıtım Kanalları ve Sistem Yaklaşımı

Sistem yaklaşımında, bütün fiziksel yer değiştirme işlemleri ve kanal sistemleri bir bütün olarak düşünülür ve dağıtım kanalları belirli ve kendine özgü bir sistem olarak ele alınır. Bu açıklamada dağıtım kanallarının dinamik bir yapıya sahip oldukları vurgulanmaktadır. Pazarlama organizasyonları, kanalın girdi çıktı oranını arttırmaya ve pazarlama işlevlerinin daha etkin bir biçimde uygulanmasını temine çalışmalıdırlar. Böylece dağıtım kanalları, zaman içinde sürekli değişim gösteren sistemler olma özelliğini kazanırlar (1).

Aşağıda şekil 1'de, bir pazarlama sistemi, çevresi ve sistem düzeylerinin makro açıdan ele alınışı görülmektedir. Makro pazarlama sistemi, pazarlama ile ilgili kurumları ve aralarındaki ilişkileri kapsamına almaktadır (2).

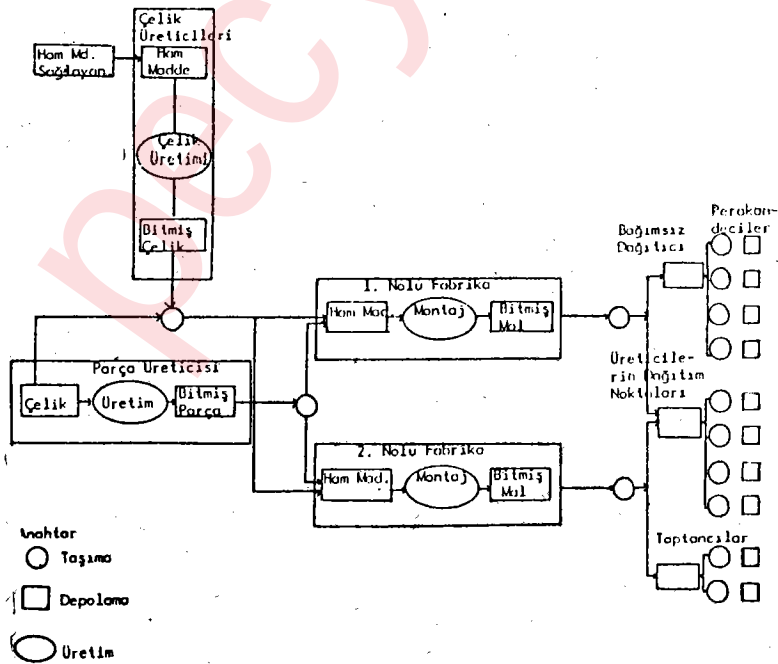
Makro pazarlama sisteminin üyeleri üreticiler, aracı kurumlar ve nihai tüketicilerdir. Üretici, toptancı, perakendeci ve

nihai tüketici kurumları birer sistem olarak e'le alınabildikleri için, makro pazarlama sistemine, «sistemlerin sistemidir» denilebilir.

Şekil : 1

Makro Pazarlama Sistemi ile Çevresi ve Sistem Düzeyleri

Şekil : 2

Mamulun Hammadde Halinden Alıcıya Ulaşmaya Kadar İzlediği Dağıtım Güzergâhı

Şekil 1'de sistemler A dan E'ye kadar bir düzen sıralaması oluşturmaktadır. Makro pazarlama sistemi (B) nihai tüketicileri ve yardımcı pazarlama kurumlarını da kapsamına almaktadır. Buna karşılık sistem C, yalnızca üretici, toptancı ve perakendeci kurumlarını kapsamaktadır. Diğer bir deyişle sistem C, dağıtım kanalları sistemini oluşturmaktadır.

Şekil 1'in içeriğini daha basite indirgeyerek, mikro açıdan ürünün hammadde kaynağından, alıcıya ulaşana kadar izlenen dağıtım güzergahını Şekil 2'de görmek mümkündür.

Şekil 2'de hammaddeler, çelik üreticilerine ulaşmakta, belli bir üretim sürecinden geçmek sureti ile çelik haline dönüşmektedir ve bu hali ile de «parça» üreticilerine ulaştırılarak, diğer üreticiler tarafından girdi olarak kullanılmaktadır.

Bir ve iki nolu fabrikalarda bu girdiler ürün haline dönüştürüldükten sonra, üç ayrı dağıtım kanalı ile perakendecilere, oradanda, yeni kullanıcılara ulaştırılmaktadır.

Dağıtım işlemi üretici işletmenin kendi bölgesel büroları aracılığı ile yapılabilir. Ceği gibi, toptancılar ve bağımsız dağıtıcılar yardımı ile de yapılabilir.

B — Dağıtım Kanalları Sisteminin Yapısı

Dağıtım kanallarının kendi içlerinde bir sistem ve sistemin parçaları olarak tanımak ve anlayabilmek için, yapılarının tanımlanması gerekmektedir. Dağıtım kanallarının yapısını, kurumsal yapı ve ilişkilerin yapısı olmak üzere iki ayrı şekilde incelemek mümkündür.

Dağıtım kanalında üretici ve aracı kuruluşlar yer almaktadır. Bir kanalın yapısı içinde önemli olan, aracı kuruluşların nitelikleridir. Bu nitelikleri, bulundukları mamullerin tür ve çeşitlerinin, işletmenin büyüklüğünün, kuruluş yerinin, hukuksal durumunun ve işletmecilik yöntemlerinin belirlediğini söylemek mümkündür. Sistemin ögesi olan aracı kuruluşların niteliklerini belirleyen ikinci bir husus aracı kuruluşların sayıları ve pazara yayılma dereceleri anlamına gelen yoğunluktur. Yoğunluğu, dağıtım kanalındaki üreticinin politikası, dağıtım konusu mamul ve diğer kanalların durumu belirlemektedir.

C — Dağıtım Kanalları Sistemindeki İlişkiler

Üretici firma, dağıtıcıları ile kurduğu ilişkilerde çeşitli hususlara dikkat etmelidir. Bunlardan ilki, dağıtıcılara tek seferlik

bir müşteri olarak değil, sürekli işbirliği yapılacak kuruluşlar gözüyle bakmaktır. İkinci husus, üretici firmanın, dağıtıcıların karşılaşacakları her türlü sorunda, onlara yardım etme fikrini benimsemesidir. Bu tür bir yardım sürekli ve etkili olduğu takdirde, arzu edilen şekilde yakın bir iş ilişkisinin kurulması mümkün olacaktır.

Dağıtım kanalları sisteminin üyeleri, çevreleriyle ve sistemin diğer üyeleriyle girdi - çıktı bileşenleri yoluyla ilişki kurarlar (3). Bu ilişkiler, üreticilerin azami miktarda malın her dağıtım seviyesinde satılabilmesi için, dağıtıcılara yardımcı olabilecek şekilde düzenlenmelidir.

D — Dağıtıcılarla İşbirliği Şekilleri

Tüm açık sistemler gibi dağıtım kanalları sisteminin üyeleride çevreleriyle ve sistemin diğer üyeleriyle girdi - çıktı bileşenleri yoluyla ilişki kurarlar. Bu ilişkileri ticari ve toplumsal olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Ticari ilişkiler, kanal sisteminin esas maksadı olan mal ilişkisi, üyeler arasındaki para ve diğer ödeme araçlarını kapsayan ödeme ilişkisi ve bilgi ilişkisi şeklinde ayırma tabi tutulabilirler.

Toplumsal ilişkiler ise, sistemin üyelerinin bekleyişlerini anlatan rol yapısı ve bir üyenin bir diğer üyeyi istediğinin aksine davranmaya zorlama gücü olarak tanımlanan güç ilişkisidir.

Dağıtıcılarla ilgili işbirliğinin sağlanabilmesi için, üretici firma ile dağıtım kanalında yer alan kuruluşlar arasında yüksek düzeyde bir bilgi alışverişi gereklidir. Bu nedenle, bazı üreticiler periyodik olarak, dağıtıcılardan rapor gönderilmesini isteyebilirler. Bu raporlarda satış, envanter, değişken ve sabit masraflar ve brüt ve net kârın durumu hakkında bilgiler ararlar (4).

Üretici firma ile dağıtıcı firma ilişkisi, değişim ihtiyacından kaynaklanır. Değişim ihtiyacını yaratan üç temel nedeni şöyle sıralamak mümkündür. (i) Mevcut dağıtım kanallarının yeterince tatmin etmemesi, (ii) Dağıtım kanalına; önemli katkıda bulunacak yeni dağıtıcılar ilave etme ihtiyacı; (iii) Yeni bir işe başlama ya da daha önce bilinmeyen bir coğrafi alana açılma.

E — Üretici ve Dağıtıcı Çatışması

Üreticiler ile dağıtıcılar arasındaki işbirliği ve yardımlaşma süreci, iki grup arasında bu işbirliğinden doğan çatışmalara neden olmaktadır. Çatışmayı iki ve daha fazla sosyal varlık arasındaki tepki uyusmazlığından kaynaklanan gerginlik olarak tarif etmek mümkündür. (5)

Dağıtım kanallarındaki çatışma, çatışmanın her zaman sistemin işleyişine olumsuz etki yapmaması nedeni ile, yöneticiler açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu nedenle toplam yönetim çabalarının önemli bir bölümü çatışmaların giderilmesine yöneliktir.

Çatışma ve çatışma yönetimi, çeşitli disiplinler için önemli bir araştırma konusu olmuştur. Sosyal psikologlar, objeler arası ilişkilerle ve grup kararları üzerinde çabalarını yoğunlaştırmışlar, ekonomistler, politika bilimi ve kantitatif bilimlerle uğraşanlar çatışmayı pazarlık etmek suretiyle gidermeye yönelik çalışmalar yapmışlardır (6).

Dağıtım kanalları ile ilgili çatışmaların ortaya çıktığı çeşitli konulardan bazıları olarak

1 — Envanter (stok) durumundan doğan

2 — Müşterek reklâm çalışmalarından doğan

3 — Haberleşme yetersizliğinden kaynaklanan çatışmaları sayabiliriz.

1 — Envanter (stok) durumundan doğan çatışma

Dağıtım kanalında yer alan kuruluşlar, fazla miktarda stok bulundurmanın neden olacağı ilâve masraflardan her zaman kaçınırlar ve küçük miktarlarda ve sık sipariş vermeyi tercih ederler. Üreticiler ise, optimum bir stok miktarını elde bulundurmanın, işlerin aksamadan devamı açısından zorunlu olduğu fikrinden hareketle, dağıtıcıları belli bir stok miktarını elde bulundurmaya zorlarlar ve bunu temin içinde onlara muayyen yardımlarda bulunurlar.

2 — Müşterek reklâm çalışmalarından doğan çatışma

Üretici firmaların dağıtıcı kuruluşlardan sağlayacakları en büyük yardım, belli bir ürünle ilgili reklâm ve diğer tutundurma çalışmalarıdır. Üretici firmalar, aracı kuruluşlardan bekledikleri yardımı elde edemediklerini savunurlar. Aracı kuruluşlar ise, böyle bir çabanın, ilâve masraf yaratacağı ve kendilerine direkt bir fayda sağlamayacağı görüşünü ileri sürerek, üreticilerin eleştirilerine cevap verirler (7).

3 — Haberleşme yetersizliğinden doğan çatışma

Üretici, dağıtıcı çatışmasına neden olan hususlardan bir tanesi de yetersiz haberleşmedir. Dağıtıcılar kendilerini genellikle üreticilerle zıt kutuplarda yer alan taraflar olarak görürler (8).

Etkin bir haberleşme ile sağlanan bilgi akımı bu türden çatışmaları ortadan kaldırması nedeni ile yararlıdır. Haberleşmenin iki yönlü olduğunu kabul ederek, endüstriyel mal üreticisi, dağıtım kanallarında etkili ve sürekli bir haberleşme sağlamalıdır. Etkin ve sürekli bir haberleşme sistemi satış elemanlarının görevlerini kolaylaştırıcı bir müşteri - satış elemanı iliş-

kisi karar ve yeni alıcıların ortaya çıkmasını da sağlar (9).

SONUÇ

İşletme ile çevresi arasındaki ilişkiler sistem bakış açısı ile incelendiğinde, açık sistemler olan işletmelerin çevre ile ilişkileri, etkileşimleri ve çevredeki değişikliklere uyumu ele alınmalıdır. Dağıtım kanalında yer alan kuruluşlar ile işletme arasındaki ilişki, sistemin çevresi ile ilişkisinin bir örneğidir.

Açık sistem olan işletme ile dağıtım kanalında yer alan kuruluşlar arasındaki ilişki çeşitli biçimlerde şekillenmektedir. Yine bu ilişkiden kaynaklanan çeşitli çatışma konuları da ortaya çıkmaktadır. Envanter durumundan, müşterek reklâm çalışmaları ve haberleşme yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklanan çatışmalar sistem ve çevresi arasındaki bilgi alışverişi ile giderilmeye çalışılır.

KAYNAKÇA

1. Kemal Kurtuluş, Dağıtım Kanalları: Genel Bir Bakış, Etkinlik Ölçülmesi ve Türkiye Örneği, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Pazarlama Enstitüsü Yayını, 1973, s. 15.
2. Erdoğan Kumcu, Dağıtım Kanalları Sisteminde Dağıtım Süreci, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Pazarlama Enstitüsü Yayını, 1981, s. 24, 34.
3. H. Robert Dodge, *Industrial Marketing*, London: Mc. Graw Hill Book Company, 1975, s. 252.
4. Gary L. Frazier, «Interorganizational Exchange Behavior in Marketing Channels: A Broadened Perspective», *Journal of Marketing*, Vol 47 (Fall 1983), s. 68-78.
5. John F. Gaski, «The Theory of Power and Conflict in Channels of Distribution», *Journal of Marketing*, Vol. 48 (Summer 1984), s. 9-29.
6. Jehashua Eliashberg, Donald A. Michie, «Multiple Business Goals as Determinants of Marketing Channel Conflict: An Empirical Study», *Journal of Marketing*, Vol. XXI (February 1984), s. 75-88.
7. D. Maynard Phelps and J. Howard Westing, *Marketing Management*, Homewood, Illinois: Richard D. Irwin Inc., 1968, s. 464.
8. Ömer Z. Açı, *Endüstriyel Pazarlama*, Bornova: Ege Üniversitesi Matbaası, 1976, s. 50.
9. H. Robert Dodge, *Industrial Marketing*, London: Mc. Graw Hill Book Company, 1975, s. 333.

F. Almanya'da Türk İş Adamlarının Yaptıkları Ekonomik Yatırımlar ve Yatırımların Gelişme Olanakları

Faruk ŞEN

Dr. Şen, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde kurulmuş
olan Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin (Zentrum für
Türkstudien) yöneticisi.

Yabancı ve özellikle Alman sermayesinin Türkiye'de yatırım yapması ve böylece Alman «know how»ünün ve sermayesinin Türkiye'deki iş çevrelerinin de finansal katkıları ve AET ülkelerine göre daha ucuz olan Türk işgücünden yararlanarak gerek iç pazara, gerekse 80'li senelerin ilk yarısında büyük başarı ile girilen Orta Doğu Pazarına yönelik mal ve hizmet üretmesinin tartışıldığı bugünlerde ben dikkatlerinizi yeni yeni oluşan bir gelişime çekmek istiyorum. Türkiye ve F. Almanya'nın ekonomik ve sosyal ilişkilerinin son 25 yılına baktığımız zaman gene 25 yıl önce kurulan Alman Ekonomik İlişkiler Bakanlığının her yıl Türkiye'ye verdiği krediler, Alman sermayesinin Türkiye'de yoğun ölçüde yatırım yapması için gösterilen çabalar, 70'li yılların sonunda OECD ülkeleri arasında Türkiye'ye ivedi yardım toplamak için görev üstlenen üst düzey politikacıları ve en önemli konu olarak da 1961 yılından itibaren çalışmak için F. Almanya'ya gitmeye başlayan ve bugün sayıları 1,4 Milyona ulaşan Türk işçileri gelir.

F. Alman yatırımları bugün için Türkiye'de düşünülen büyüklüğe ulaşmamıştır. Türkiye'de yatırım yapma çağırılarına karşı çekingen davranan Alman yatırımcıları 1961 yılından beri ucuz işgücü olarak görülen Türk işçilerini Almanya'ya önce işçi olarak getirmişler, 1974 yılından itibaren de ailelerin birleşimi statüsünde işçi ailesi olarak çalışma hayatına direkt olarak katılma girişiminde bulunamayacak bireylerin gelmesini kanunlarla sağlamışlardır.

F. Alman iş çevrelerinin Türkiye'de yaptıkları direkt yatırımlar 1984 yılına kadar 199,3 milyon DM düzeyinde iken 1985 yılında 18,9 milyon DM'a ulaşmış bulunmaktadır. 1954'ten 1985 yılına kadar özellikle Türk tarafının 1980'li yılların başından itibaren gösterdiği tüm çabalara rağmen Türkiye'ye giren Alman sermayesi çok düşük bir düzeyde kalırken 1980'li yılların başından itibaren Tür-

kiye'den kapital transfer ederek F. Almanya'da yatırım yapan Türk iş adamları ilginç bir ekonomik gelişmenin öncüleri olmuşlardır.

1986 yılında F. Almanya'da Türkiye'den kapital transfer ederek yatırım yapan veya F. Almanya'da işçi olarak çalışırken elde ettikleri birikimleri Türkiye yerine Almanya'da yatırımlara dönüştüren Türkler olmak üzere iki grup iş adamlarının oluştuğunu görürüz.

TÜRKİYE'DEN KAPİTAL TRANSFER EDEREK YATIRIM YAPAN TÜRK İŞ ADAMLARI

1980 yılından itibaren Türk ekonomisinin dışa açılması süreci içinde Türk firma ve kurumlarının da Almanya'da yatırımlar yaptığını gözliyoruz. İlk olarak 1980 yılında 10 milyon DM sermaye ile Frankfurt'ta ilk Türk bankası olarak faaliyete geçen Türkiye İş Başkasını takip ederek 1985 yılı sonuna kadar 41 firmanın Türkiye'den kapital transfer ederek Almanya'da çeşitli alanlara yatırımlar yaptık-

larını görüyoruz. 1983 yılında 41,1 milyon DM olan Türk yatırımları 1984 yılında 46,1 milyona ve 1985 yılında ise 49,7 milyon DM'e ulaşıyorlar. Bu kuruluşların başını İş Bankası'nın Almanya'daki iki şubesi çekerken, tekstil, kimya sanayii, elektroteknik, giyim sanayii ve birçok büyük holdingin dış pazarlama kurumları tamamılıyor. 1984 yılında iki milyon DM sermaye ile kurulan Şişe ve Cam fabrikalarının dış bağlantı firması gibi firmaların yanında, Türk dış pazarlama kurumları da Avrupa pazarlarına girmek için Almanya'da kurumlaşmayı seçmeye başlamış bulunmaktadır. Böylece 31 yılda Türkiye'ye giren Alman sermayesinin 1/4'ine ulaşan Türk yatırımları 6 yıl gibi kısa bir süre içinde Almanya'ya girmiş bulunmaktadır.

Türkiye'nin Almanya'ya ve diğer batı Avrupa ülkelerine yaptığı ihracatta önemli bir işlevi olan bu kurumların önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır.

1979 yılından itibaren F. Almanya'dan Türkiye'ye, Türkiye'den de F. Almanya'ya yönelen yatırımlara bakıldığı zaman ilginç bazı sonuçlar elde edilir.

Tablo: 1 — Türkiye'den F. Almanya'ya giden ve gelen sermaye miktarları (Mil. DM)

	31.12.1978'e kadar olan genel sayı	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	31.12.1985 Genel Top.
Türkiye Giden	5,1	4,0	10,6	5,0	5,8	14,4	5,0	-0,2	49,7
Türkiye Gelen	138,2	-0,9	-5,9	2,6	15,1	23,5	26,5	18,9	218,2

Tablodan da görülebileceği gibi özellikle 1980-1984 yılları arasında 30,8 milyon DM'lik Türk kapitalinin Almanya'ya yöneldiğini gözliyoruz.

Hizmetler sektöründe bu konuda özellikle

son yıllarda büyük bir gelişim vardır. 1985 yılı verilerine göre merkezleri Türkiye'de bulunan 57 Türk kara nakliyat firması Alman kanunlarına göre burada da kapital transfer ederek şube kurmuş bulunmaktadır. Türki-

ye'nin Avrupa'ya ihracatında önemli yeri olan bu kuruluşlar ayrıca Türk işçilerinin geri dönüşlerinde getirecekleri malları ve Türkiye'ye yönelik ithal mallarını da Almanya'dan bağlantı kurarak taşımaktadırlar. Bunun dışında 17 Türk bankasının Almanya'da Türk işçilerine yönelik hizmetler veren 64 temsilciliği bulunmaktadır.

Yalnız Kuzey Ren-Vestfalya eyaleti başkenti Düsseldorf'ta kayıtlı bulunan ve Türkiye'den kapital transfer ederek yatırım yapan firma sayısı 31 olup, Almanya'da kendi başına iş kuranlarla birlikte bu sayı 64'e ulaşmaktadır.

Özellikle büyük kentlerin Sanayi ve Ticaret odalarında bu konuda artan yeni kayıtlar görülmektedir.

Bu gelişmenin dışında kalan ilginç bir gelişmeyi de bugün Almanya'da yaşayan, sayıları 1,4 milyonu bulan ve Almanya'daki nüfusun % 2,5'ünü oluşturan Türkler arasında tespit ediyoruz. Almanya'da ilk geldikleri 1961 yılından itibaren 25 yıllık bir devreyi geride bırakan Türk işçileri bugün için yaşadıkları ülkede iş gücü olarak elde ettikleri önemlerini genel ekonomi açısından da pekiştirmiş bulunmaktadırlar. F. Almanya'da kalma eğilimi her geçen gün daha da gelişen Türk toplumunun Alman ekonomisindeki önemi de büyümektedir.

F. ALMANYA'DA SERBEST İŞ KURAN TÜRK İŞÇİLERİ

F. Almanya'da kendi başına birikimleri ile iş kuran ve işçilik veya talebelikten iş adamlığına geçen Türklerin Almanya'daki konumunu incelemeden önce 60'lı ve 70'li yıllarda bu kitlenin Türkiye'deki yatırımlarına kısa bir göz atmakta yarar vardır. 60'lı ve 70'li senelerde büyük ölçüde Türkiye'ye dönüş eğilimi gösteren Türk toplumunun son yıllarda F. Almanya'daki sertleşme eğilimi

gösteren yabancılar politikasına ve halk arasında yer yer gözlenen, Türkler'e yönelik dostça olmayan tepkilere karşın, bu ülkede kalma eğilimi artmaktadır.

60'lı ve 70'li yıllarda bireysel yatırımlarla Türkiye'ye döndükten sonra, kendi başına iş kurarak çalışmak isteyen vatandaşlarımız büyük ölçüde başarısızlığa uğramış bulunmaktadırlar. Kesin verilerin bulunmadığı bu alanda bir araştırmaya göre, geri dönen Türklerin 70'li yıllarda % 76'sının kendi işini kendi kurma çabasında bulunduğu, ancak % 6'sının bu konuda başarılı olduğu tesbit edilmiş bulunmaktadır. İşçi şirketlerine gelince, 1966 yılında 2382 hissedar tarafından 10 milyon Türk lirası ana sermaye ile kurulan Türksan duvar kâğıdı ve kâğıt fabrikasını 1967 yılında gene F. Almanya'daki Türk işçileri tarafından kurulan İşbir Holding izlemiştir.

1973 yılında sayıları 28'i bulan işçi şirketlerinin 28.220 hissedarı, 228,6 milyon lira toplam ana sermayeleri 1003 yeni işyerinin açılmasını da beraberinde getirmiştir. 1974 ve 1975 yıllarında gelişim gösteren bu oluşum, 1975 yılında şirketlerin sayılarının da 56'ya çıkmasını sağlamıştır. 1978 yılında sayıları 183'ü bulan işçi şirketleri Türkiye'de gerice bölgelerin kalkınması, Anadolu'da endüstriye yatırımların artması ve yeni işyerleri açılması ile işsizliğin belirli ölçüde bölgesel azalması gibi ümitleri de beraberinde getirmiştir. 1978-79 yıllarında 32 işçi şirketini içeren ve işçi şirketlerinin yoğun olduğu bölgelerde yaptığım bir araştırma 70'li yılların sonlarında sayısal olarak artan bu gelişimin, içeriği açısından ilginç bazı sonuçları beraberinde getirdiğini gösterdi. Kuruluş yıllarında merkezi Bonn'da bulunan Türk İşçi Şirketleri Derneği tarafından yıllık yeni açılacak istihdam olanakları 30.000 kadar tahmin edilen bu girişimler istihdam açısından Türkiye'ye beklenenin çok altında katkıda bulunabildiler.

Yaptığım araştırmaya göre, toplam 71.984 hissedara sahip bulunan bu şirketlerin 1979 yılında plânladıkları veya gerçekleştirebildikleri direkt işyeri sayısı 3815'te kalmış, böylece her 19 ortakdan biri için bir işyeri açılabilmiş bulunmaktadır.

En iyimser şartlarda açılacak işyeri sayısı 5415'e çıkabilmekteydi. Böylece en iyimser şartlarda açılabilen işyeri sayısı hissedar oranına göre 1'e 13'te kalmaktaydı. 1978 yılının genel sayıları olan 183 işçi şirketi 155.000 hissedarı ile ele alındığında gerçekleştirilen veya gerçekleşme halindeki işyerlerinin sayısı 11500 civarında bulunmaktaydı.

1983 yılında sayıları 322'yi bulan işçi şirketlerinin istihdam açısından yapıları DESI-YAB'ın Eylül 1982 — Şubat 1983 tarihleri arasında yaptığı araştırmaya göre, beklenilen altında bir gelişim göstermiştir.

154.820'si yurt dışında ve 190.242'si yurt içinde olmak üzere 1983 yılında toplam 345.062 hissedara sahip işçi şirketlerinin ortalama kapasite kullanımı % 40 oranında kalmış, yalnız 28 işçi şirketinde bu oran % 70 dolaylarında olmuştur. Bu işçi şirketleri tarafından açılan işyerlerinin sayıları sezona ve kullanımına bağlı olmak üzere 11.000 ile 22.000 arasında değişmektedir.

Son yıllarda bu şirketlerin pek başarılı olmaması, geri dönüş eğilimlerinin azalması ve Türkiye'ye yönelik işçi yatırımlarının düşüş göstermesi ile birlikte bir durma noktasına gelen işçi şirketleri hareketi Almanya'da yaşayan Türklerin Türkiye'nin istihdam yapısına olumlu katkı olanakları açısından önemli bir fırsat olarak ele geçmesine rağmen, iyi değerlendirilememiş bir girişim olarak göç tarihine geçecektir.

Yurt dışına işçi olarak giderek, yurt içindeki iş gücü fazlalığının yılda belirli oranda azalmasına katkıda bulunan Türk işçileri, geri dönüşlerinde kendi işlerini kurma açısından başarılı olmamışlardır.

TÜRKLER VE SERBEST İŞ KURMA GİRİŞİMLERİ

F. Almanya'da Türkler açısından en ilginç gelişme tüketim harcamaları ile Alman ekonomisine olan katkıları ve son yıllarda büyük ölçüde artış gösteren kendi işyerlerini kurma çabalarıdır. İşgücü verimliliğinin arttığı ve teknolojik gelişmenin büyük boyutlara eriştiği F. Almanya'da iş piyasası dışında kalan veya belirli bir kapital birikimini gerçekleştiren Türklerin Türkiye yerine Almanya'da yeni yatırımları gerçekleştirdikleri gözlenmektedir.

Bu konuyu incelemeden önce vatandaşlarımızın tüketim harcamaları ve tasarrufları ile Almanya'daki istihdama ve ekonomiye olan katkılarını incelemekte yarar vardır.

F. ALMANYA'DAKİ TÜRKLERİN GENEL EKONOMİDEKİ YERİ

1975-78 yılları arasında gelirlerinin % 45'ini, 79-81 yılları arasında % 35'ini kapsayan tasarruf eğilimleri 1983'te % 24 ve 1984'te % 19'a kadar düşen Türk toplumunun tüketim harcamalarında Almanya'da kalma eğiliminin artması ile orantılı olarak büyük bir artış gözlenmektedir.

1980 yıllarından itibaren tüketim mallarına ilgisi artan Türkler 1981 yılında Marplan'ın yabancıların elektronik cihaz ve beyaz mallara olan ilgisini içeren araştırmasına göre, tüm yabancıların 1 milyar DM'lık harcamaları arasında 430 milyon DM ile en büyük payı almış bulunmaktadır.

Böylece iç tüketimin artışına ve bu alanda yeni istihdam yerlerinin açılmasına katkıda bulunmuşlardır.

Yıllık ortalama gelirleri 15,7 milyar DM civarında bulunan Türk toplumunun yıllık tasarruflarının toplamı 1981'de 5,7 milyar DM'den 1984 yılında 3 milyar DM civarına düş-

müştür. 1984 yılı için Türk toplumunun yıllık gelirinden tasarruf ve kira harcamalarını çıkardığımız zaman yıllık Almanya'ya yönelik tüketim harcamalarının 7 ila 8 milyar DM arasında olduğunu gözlemleyebiliriz.

Bu konuda teorik bir hesap yaparsak, Türk toplumu 8 milyar DM'e varan harcamaları ile 1984 yılı içinde ortalama yıllık harcaması olarak 50.000 DM öngörülen 160.000 endüstri işçisi için aylıkları dâhil tüm harcamalarını 1 yıl için tam olarak finanse etmiş olmaktadır.

Bu hesabı emeklilik kesintileri, sosyal sigorta ve işsizlik parası için yapılan kesintilerle de devam ettirmek mümkündür. Bu konuda ayrı bir gelişme de Türklerin Alman bankalarına gösterdikleri ilgidir.

Son sayılara göre Türk işçilerinin % 93,4'ünün Alman bankalarında tasarruf hesapları bulunmaktadır. Böylece Türk toplumu yatırım kredilerine kaynak oluşturma açısından tasarrufları ile de Almanya'nın istihdam

yapısına katkıda bulunmaktadır.

F. ALMANYA'DAKİ TÜRK İŞÇİLERİNİN YATIRIMLARI

1985 yılı gayri resmi verilerine göre F. Almanya'da 103.000 dolayında yabancı işçi serbest işyeri kurmuş bulunmaktadır.

İtalyan ve Yunanlılardan sonra bu konuda en önemli gelişmeyi Türk toplumunda gözlemek mümkündür. 1985 yılı sayılarına göre, F. Almanya'da serbest işyeri kuran Türk sayısı 22.000'e ulaşmış bulunmaktadır.

Özellikle 1982 yılından itibaren bu konuda yabancıların bölge sanayi ve ticaret odalarına yaptıkları müracaatlarda büyük artış görülmekte ve bu müracaatların büyük bir oranı Türkler tarafından yapılmaktadır. Yalnız 1983 yılında tüm Almanya'da 9373 yabancı işyeri kurma için müracaatta bulunmuş, ve 5066'sının müracaatı kabul edilmiştir.

Tablo : 2 — 1980-83 yılları arasında AET ülkeleri dışından gelen yabancıların Serbest iş kurmak için Sanayi ve Ticaret odalarına yaptıkları müracaatların durumu.

	1980			1981			1982			1983		
	Müra-caat	Olum.	Red	Müra-caat	Olum.	Red	Müra-caat	Olum.	Red	Müra-caat	Olum.	Red
Baden-Württemberg	1434	779	649	1425	735	675	1468	744	702	1547	804	710
Bavyera	912	629	283	898	604	263	1059	664	352	1184	752	390
Berlin	20	14	6	13	12	1	8	6	2	12	11	1
Bremen	71	27	44	53	21	32	50	11	39	28	8	20
Hamburg	454	293	161	391	237	154	410	234	176	420	243	177
Hessen	1403	900	503	1436	871	564	1462	849	612	1086	634	452
Aşağı Saksonya	643	296	347	655	268	387	686	260	424	611	251	356
Kuzey Ren-Vestfalya	3665	1931	1734	3187	1520	1581	3450	1624	1645	3802	2045	1632
Rheinland-Pfalz	320	196	124	319	166	153	323	146	174	340	164	176
Saarland	13	9	4	32	15	4	34	16	8	51	19	19
Schleswig-Holstein	155	105	50	204	116	88	216	104	112	256	135	121
F. Almanya												
Toplam	9090	5179	3905	8613	4565	3902	9166	4658	4246	9337	5066	4054

Kaynak : F. Alman Sanayi ve Ticaret Odaları Birliği, Bonn 1985.

Müracaatlarda tüm Almanya'daki Türklerin 1/3'ünün yaşadığı KRV eyaletinin her yıl başı çektiği görülmektedir.

Bu işyerlerinin katkıları ile bu ülkede 60.000 ile 66.000 arasında özellikle Türklere yönelik yeni istihdam olanakları açılmış bulunmaktadır.

1960'lı yılların başında Türkler ilk olarak yurt dışında çalışmak için F. Almanya'ya geldikleri zaman, hiç kimse bu grubun 25 yıl kadar sonra iş adamı olarak Alman toplumunda önemli bir yeri olacağını düşünmemiştir.

İlk yıllarda Türkiye'ye izne gidenler için uçak seferlerini düzenleyen veya bakkal ve kasap dükkanları açan ilk Türk iş adamları 80'li yıllarda çok daha değişik konulara el atmış bulunmaktadır.

1.400.000 Türk'ün yaşadığı F. Almanya'da artık 22.000 de, burada iş kurmuş iş adamı toplumunda yerini almış bulunmaktadır.

Video kaset üretiminden detektifliğe, su-cuk fabrikasından turizm dalına kadar tüm konulara el atan Türkler artık milyonluk ciro yapan kuruluşların sahibi olmuş durumdadırlar.

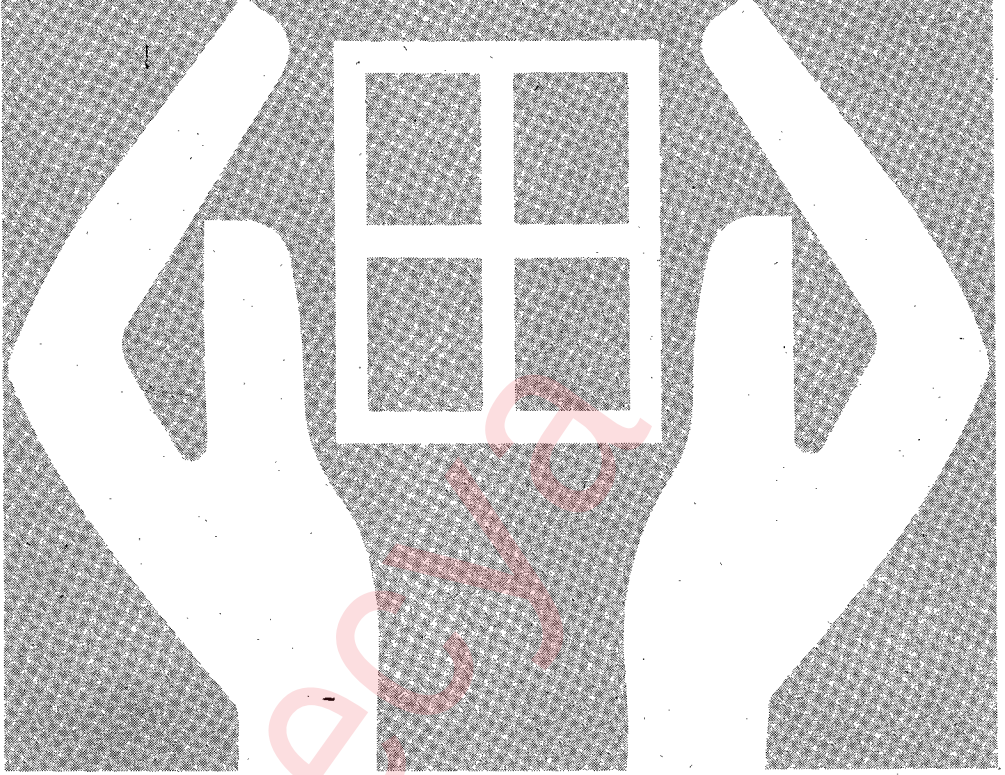
Bugün 22.000 Türk iş adamının arasında büyük iş yerlerine sahip olan ve yıllık ciroları yüksek olan Consulting-Firma sahipleri, tekstil ve metal branşlarında fabrika kuran kişiler de bulunmaktadır. Köln'de et mamulleri üreten bir firmanın 1984 yılı cirosu 130 milyon DM'dir. Son yıllarda en önemli gelişme turizm sektöründe görülmektedir. 1986 yıllarında Türkiye'ye en fazla turist getiren 7 F. Alman turizm kuruluşundan beş tanesi Almanya'da sadece Türkiye ve KKTC'yi pazarlayan ve sahipleri Türk olan kuruluşlardır.

Son üç yıl içinde Türkiye'ye 200.000 Alman turistini getiren Delta, Sonnenreisen, Aquarius, ATT-Turben ve Sky-Tour gibi sahipleri Türk olan Alman kuruluşları Almanya'dan Türkiye turizm ekonomisine en büyük köprüyü kurmuş kuruluşlardır. Sonnenreisen charter olarak işçi taşımadan elde ettiği kapitali bugün kendi adına bir havayolları şirketi kurarak ve Türkiye'de otelcilik alanına yatırımlar yaparak geliştirmektedir. 1986 yaz sezonumuzda 28 kişiyi Almanya'da istihdam eden ve Türkiye'de de bir turizm kuruluşuna sahip olan Delta-Turizm şirketi Türkiye'ye 21.000 Alman turisti getirirken sadece yaz sezonunda 26 milyon DM ciro yapmış bulunmaktadır. Bu büyük kuruluşun dışında bugüne kadar işçi taşımacılığından kapital biriktiren birçok Türk kuruluşlarının turizm sektörüne yöneldiği gözlenmektedir.

F. Almanya'ya ilk geldikleri zaman mümkün olduğu kadar büyük oranda tasarruf ederek bu tasarruflarını Türkiye'de yatırıma dönüştürmek isteyen vatandaşlarımızın 80'li senelerin başından itibaren F. Almanya'daki yatırım olanaklarına öncelik verdiğini gözlemleyiz. Özellikle Berlin, Köln, Mannheim ve Ruhr havzasında Türkler'in açtıkları işyeri sayısında büyük bir artış gözlenmektedir.

Sadece Berlin'deki Türk iş yeri sayısı 3564'ü bulmuş, takriben 12000 kişiye yeni istihdam olanakları sağlamış bulunmaktadır. 60'lı ve 70'li yıllarda işgücü olarak görüldüğümüz F. Almanya'da artık 22.000 işveren statüsünde Türk yaşamakta ve takriben 66.000 kişiye iş olanağı sağlamış bulunmaktadır.

Enerji tasarrufu pencereden başlar, yurda yayılır.

Isıcam'la başlasın yakıt tasarrufu.

Isıcam'la yayılsın yurda.

Isıcam bir tasarruf sembolüdür.

Az yakıtla iyi ısınmanın pencerelerdeki formülüdür.

Isıcam'lı pencerelerden ısı dışarı kaçamaz,
soğuk içeri geçemez.

Hem paradan, hem de ısıdan yana
kazançlı çıkarsınız.

Isıcam®

"çift camlı pencere sistemleri"

Cam Pazarlama A.Ş.

Büyükdere Caddesi Beytem Han Kat 4-8

Şişli, İstanbul Telefon: 146 11 30

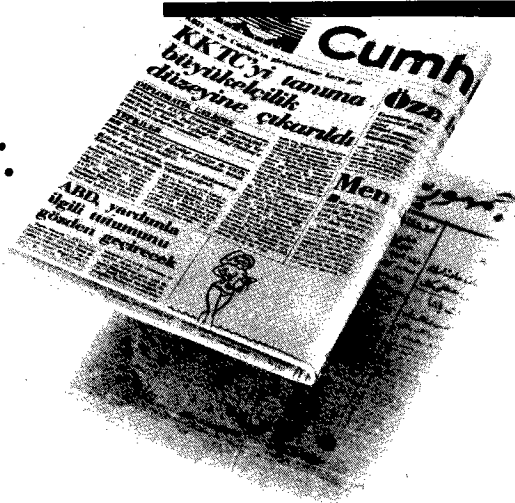
Cam Pazarlama A.Ş., Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur.

Türkiye’de “gazete okurları” var.

“Gazete okuru” yaşadığı ülkeyle, dünyayla yakından ilgilidir. Olayları en ayrıntılı biçimiyle izlemek, değerlendirmek, yorumlamak ister. Kültürün bütün alanlarına merak duyar. Karar vermek, seçmek, kendi görüşlerini oluşturmak için “çağdaş, doğru, ciddi” bir gazeteye gerek duyar.

Türkiye’de “gazete okurları” 62 yıldır Cumhuriyet okuyor. Cumhuriyet, “gazete okurları”na her gün doğru haberi, çağdaş yorumu, çok yönlü bir bakışı sunuyor.

*Türkiye’de yıllardır
“gazete okurları” var.
Türkiye’de yıllardır
“gazete” okunuyor.*

Tablo : 3 — Berlin'de İş Sahibi Türklerin Genel Yapısı (Sayısal ve Orantısal)

Branşı	Merkez Sayısal	%	Şube Sayısal	%
Bahçecilik ve Hayvancılık	1	0,0	—	—
Endüstri-Metall Dalı	8	0,0	—	—
El Sanatı	422	11,8	48	18,32
İnşaat Sektörü	38	1,0	—	—
Toptancılık, Ticari Temsilcilik				
Küçük Esnaf	1671	46,9	166	63,4
Taşımacılık ve Dağıtım	91	2,6	10	3,9
Sigorta ve Kredi	47	1,3	3	1,1
Hizmetler Sektörü	274	7,7	22	8,4
Hotel - Lokanta	1012	28,4	13	5,0
Genel Toplam	3564	100,0	262	100

Kaynak : Berlin İstatistik Dairesi ve Rita Unruh/Ahmet Ersöz, Die türkische Ökonomie in Berlin, 2. Zwischenbericht o.J.

Türkiye Araştırmalar Merkezi olarak Türkler'in kurdukları işyerlerine yönelik yaptığımız son araştırmada bu konuda çok ilginç sonuçlar elde ettik. Dortmund, Duisburg, Essen, Herne, Gelsenkirchen, Bochum, Düssel-

dorf, Mannheim ve Heidelberg kentlerinde 315 Türk işyerinde araştırma çerçevesinde yatırım yapan vatandaşlarımızın özellikle Gastronomi ve Ticaret alanlarına yatırım yaptıkları gözlenmektedir.

Tablo : 4 — Türkiye Araştırmalar Merkezinin 9 kentte yaptığı araştırmanın dökümü

Kent	Düssel-	Dort-	Gelsen-	Bochum	Herne	Duis-	Essen	Mann-	Hei-	Toplam
İş Yerleri	dorf	mund	kirchen			burg		heim	delberg	
Toplam	90	83	56	135	13	138	44	175	12	746
Cinsiyet										
Erkek	53	39	43	70	5	77	26	114	3	430
Kadın	17	39	11	65	8	55	18	56	9	278
Yaş Grupları										
15 - 18	0					4	20	3		27
18 - 30	63	42	33	87	6	87	6	108	8	440
30	27	33	22	47	7	10	18	54	4	222
Aile Bireyleri	4	39	13		5	37	16	44	3	161

(*) Sayılardaki toplam uyumsuzluğu bazı iş yerlerinden tam olarak alınamayan bilgilere dayanmaktadır.

Tablo : 5 —

Kentler	Düs- seldorf	Dort- mund	Gelsen- kirchen	Bo- chum	Herne	Duis- burg	Essen	Mann- heim	Hei- delberg	Toplam	%
Toptancı ve Büyük Esnaf	9	37	6	4	3	38	16	18	2	133	42,2
Lokanta	10	4	3	3	1	19	8	11	1	60	19,1
İhracat/İthalat	4	1	1	1		6	0	16		29	9,2
Diğerleri	14	24	2	2		35	2	11	3	93	29,5

746 kişi için çalışma sahasının da açılmasına olanak veren bu kuruluşlar son zamanlarda Alman tüketicilerinin de ilgisini çekmektedirler.

Sahipleri ile birlikte 1061 kişilik yeni istihdam olanakları yaratan bu Türk kurumlarında ortalama 3.3 kişi için yeni istihdam olanağı yaratıldığı görülmektedir.

Özellikle Türk restoranlarının % 90 müşterisini Almanlar oluşturmaktadırlar.

Artık yavaş yavaş F. Almanya'da bir Türk ekonomik gücünden söz edilebilir. Türk kuruluşlarının ekonomik durumu incelendiğinde, ilginç sonuçlar elde edilmektedir.

Senelik ortalama ciroları 780.000 DM'e kadar varırken, ortalama olarak yatırımları kuruluş başına 173.000 DM civarında bulunmaktadır.

315 kuruluş ile ilgili bu sayıları sadece gelişmenin ekonomik boyutları göstermek üzere 22.000 Türk iş yerine uygulamaya kalkarsak büyük boyutlu sayılara erişiriz. Bu örneklere göre Türklerin Almanya'daki hizmetler ve üretim sektöründeki yatırımlar 3,806 milyar DM'e varmaktadır. Kaba bir hespla 1954-85 yılları arasında Türkiye'ye giren 218 milyon DM'lik Alman yatırımlarının takriben 19 katını Almanya'daki Türk işçisi işçilikten iş adamlığına geçme süreci içinde Almanya'da yatırımlara dönüştürmüş bulunmaktadır. Gene bu hesaplama metodundan hareket ederek bu 22.000 kuruluşun yıllık ci-

rolarının toplamı 17.1600 milyar DM'i bulmaktadır. Bu meblağları bugünkü kurdan (370,— TL) Türk Lirasına çevirirsek 1,408220 trilyon TL'na erişen Türk yatırımının Almanya'da bulunduğunu görürüz. Tüm bu gelişmeler Türklerin geri dönüş eğilimlerinin kalış eğilimine dönüştüğü son altı yılda Almanya'da gözlenebilen bir gelişmedir. Bu gelişme Almanya'nın tüm eyaletlerinde gelişen bir yeni olaydır.

Özellikle KRV eyaletinin Şubat 1984 tarihinden itibaren oturma hakkına sahip vatandaşlarımıza serbest iş kurma hakkını vermesinden beri, bu eyalette kendi işini kurma uğraşı veren vatandaşlarımızın sayısı büyük oranda artmaktadır. Bu konuda yanlış yatırım alanları seçen, pazar araştırmasını iyi yapmayan Türklerin paralarını batırdıkları da az da olsa gözlenmektedir. Özellikle bu konularda dayanışmaya girmek, eskilerin tecrübelerinden yararlanmak ve örgütlenmek başarı oranlarını daha da artıracaktır.

Yabancılar arasında son yıllarda Yunanlılardan sonra serbest iş kurma konusunda en fazla yatırım yapanları Türkler oluşturmaktadır.

F. Almanya'da güç şartlar altında biriktirilen tasarrufların verimli alanlara yatırılması ve işçi şirketlerinde veya bankerlerde elde edilen kötü tecrübelerin tekrar edilmemesi hepimizin dileğidir.

Burada yapılan yatırımların endirekt ola-

rak Türkiye'ye de yararları son senelerde toptancılarda gözlenmektedir. Hiçbir teşvik görmeden Türkiye'den özellikle yiyecek maddesi ithal eden bu grup Türkiye'nin ihracatında belirli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Uzun sürede bu katkıyı artırmak akılcı bir politika izlemekle mümkün olacaktır. 1,4 milyon Türkün tüketici olarak daha uzun süre yaşayacağı bu ülkede Türklere yönelik çalışma yapan veya son yıllarda Türkiye'ye giderek ülkelerine döndükten sonra Türk mallarına eğilim gösteren ve her geçen gün sayısal olarak da büyüyen bir Alman topluluğu da bulunmaktadır. Özellikle toptancı merkezlerinde faaliyet gösteren Türk iş adamlarının Türkiye'den yaptıkları ihracatı artırarak dolaylı olarak bu kurumlar ve Türk ve Alman tüketicileri üzerinden Türkiye'de yeni istihdam olanakları yaratmak mümkündür.

90'lı yıllar için dikkate alınması gereken diğer bir konuyu da F. Almanya'da yaşayan Türkler'in turizm konusundaki eğilimleri oluşturacaktır.

F. Almanya'da kalıcı bir toplum olan Türklerin 90'lı yıllarda diğer Akdeniz ülkeleri yerine Türkiye'yi tatilleri için seçmeleri ve çoğaltan olarak Almanları da bu konuda etkilemeleri, turizm alanındaki istihdam açısından önemli bir faktör oluşturacaktır.

F. ALMANYA'DAKİ YATIRIMLARIN GELİŞME OLANAKLARI

Bu yatırımların gelişme olanaklarını 3 ana bölümde toplayabiliriz. AET'ye tam üyelik için müracaat ettiğimiz bugünlerde sadece Türkiye'ye yabancı kapital akımından değil, aynı zamanda da Türkiye'den AET ülkelerine kapital akımından söz etmek durumundayız.

25 yıldır yurt dışında, özellikle F. Almanya'da yaşayan Türk kolonisi bugün F. Almanya'da bir Türk sermayesinden bahsetti-recek düzeye gelmiş bulunmaktadır. 1961-

85 yılları arasında Türkiye'ye takriben 32 milyar DM gönderen bu kitle Türkiye'nin yurt dışına büyük kapital transferine gerek bırakmadan Almanya'da yatırımlarını da gerçekleştirmektedir. Bu grubun 3 ana bölümde gelişme olanakları vardır ve aynı zamanda desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

TÜRKİYE'DEN İTHALAT

F. Almanya'da takriben 700 Türk toptancı hallerinde sebze, meyve, gıda maddesi ve içki toptancılığı yapmaktadırlar. Özellikle Türkiye'den mal ithal eden, bu ithalatlarını Türkiye'den desteklemekle geniş bir pazara hitap eden bu kitle, vasıtası ile Türkiye'nin F. Almanyaya ihracatında bir artış sağlanabilir ve bu kitlenin benzer malları daha ucuz pazarlar olarak görülen Yunanistan, İspanya ve hatta süt mamullerinde ve meyvede gelişen bir gelişim olarak Bulgaristan'dan ithal etmeleri önlenabilir.

TÜRKİYE TURİZMİNE KATKILARIN DESTEKLENMESİ

Özellikle Türkler arasında Almanya'da kalma eğiliminin pekişmesi ile birlikte işçi dövizlerinde büyük bir düşüş gözlenmektedir. 90'lı yıllarda bu düşüş daha da artacaktır. Ekonomik olarak büyük beklentilerimiz olan bir sektörde yurt dışındaki Türk kuruluşlarını desteklemek ve her yıl tatillerini geçirmek için Türkiye'ye yönlendirmek Alman ekonomisinden Türkiye'ye yönlendirilebilecek en direkt girdileri oluşturacaktır.

ALMANYA'DAKİ TÜRK İŞ ADAMLARINI TÜRKİYE'DE YATIRIM YAPMAYA ÖZENDİRME

Tasarruflarını Türkiye yerine Almanya'da

yatırımlara çeviren dünün Türk işçileri, bugünün iş adamları, orta vadede Türkiye’de de yatırım yapmaya teşvik edilebilirler. Turizm şirketleri ile Marmaris bölgesinde başlayan bu yeni gelişim diğer branşlara kaydırabilir. Böylece işçi olarak şirketlerine yaptıkları yatırımlarda başarısızlığa uğrayan Türklerin, Almanya’da iş sahibi olarak Türkiye’ye yönelik yeni atılımlarda bulunması sağlanır.

mükemmel bir tatil için

TURBAN

“Otel ve Tatil köyü Zinciri”

TURBAN ABANT OTELİ

TURBAN ADALYA OTELİ

TURBAN AKÇAY TATİL KÖYÜ

TURBAN AMASYA OTELİ

TURBAN BÜYÜK SAMSUN OTELİ

TURBAN ÇEŞME OTELİ

TURBAN ÇORUM OTELİ

TURBAN ELMADAĞ DAĞEVI

TURBAN ILICA MOTELİ

TURBAN KIZILTEPE KAMPİNG

TURBAN KILYOS MOTELİ

TURBAN MARMARİS TATİL KÖYÜ

TURBAN ÖREN TATİL KÖYÜ

TURBAN URFA OTELİ

TURBAN ÜRGÜP MOTELİ

TURBAN YALOVA TERMAL

MARİNALAR

TURBAN ANTALYA KALEİÇİ

TURBAN BODRUM MARİNA

TURBAN KEMER MARİNA

TURBAN KUŞADASI MARİNA

TURBAN SEYAHAT ACENTASI

• Ankara • İstanbul • İzmir

T.C. TURİZM BANKASI A.Ş.

Müdafaa Cad. No: 16 Kızılay-ANKARA

Tel: 179200-19 Telex: 46293 Tubn-tr

Doğayı Algılayışımızdaki Gelişme : Bilim Eğitimi ve Sorunlar

Tolga YARMAN

Dr. Yarman, Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi'ndeki profesörlük görevinden geçenlerde
istifa etti. Bu yazının kısaltılmış bir versiyonu
MEF dergisinin 4. sayısında çıkmıştır.

Bebekler dünyaya görülebildiği kadarıyla, çok azı istisna olarak, bilim ölçülerimiz açısından şaşılacak derecede mantıklı doğuyorlar. Beslenme bozuklukları içersindeki ana-babaların çocukları bile böyle, büyük çoğunlukla... Açlık felaketiyle karşı karşıya bulunan ülkelerin bebekleri bile, böyle doğuyor...

İnsanın tüylerini diken diken eden bir görkemdir bu!

Çocuğun konuşmaya başlamasıyla beraber, hatta daha önce çevresini ve doğayı algılamasına dair verdiği işaretler, şaşkınlık yaratacak derecede «mantıklı» olmaktadır.

Ay Dünya Üstüne Neden Düşmüyor?

4-5 yaşındaki çocuğun daha yeni konuşanı, söz gelişi, Ay'ın havadayken nasıl olup da düşmediğini, çevresindekileri gülücüklere boğarak soruvermektedir.

Bir anlamda çocuk, demek ki, dünyaya gözlerini açmasıyla beraber usul usul ilk fizik deneylerini yapmakta, olayları tasnif edip, inanılmaz güzellikle soyutlamalarla, kurallara, yasalara varmaktadır.

Örneğimiz açısından çocuk, havada bırakıldığında düşen şeyleri göre göre, kendince şu yasayı demek ki, çoktan türetmiş olmaktadır :

— Havada bırakılan şeyler yere düşer.

Çocuk, havada Ay'ı «asılı» görünce, bu olayın süze süze çıkarttığı kurala uymadığını, hayret verecek bir mantık sağlamlığı içersinde şıp diye farkedip... Dönüp, vazettiği bu kuralı, çarpıcı bir şekilde sorgulama konusu yapıyor.

Böyle bir eylem, kökte; çocuğun farkettiği istisnayı, istisna olmaktan çıkartıp, ilk kuralı da içine alacak şekilde, daha genel bir kural vazetme gayretinden başka bir şey değildir. Bir öncekinden üst boyutta, insana, daha çok heyecan vermektedir.

Ay'ın nasıl olup da dünya üstüne düşmediğini anlayıncaya kadar insanoğlu, bu sorunun bebeklerin kafasına takılmasından bu yana, kimbilir kaç milyon yıl geçmiştir aradan...

Aslında biliyorsunuz, Ay da, başkaca bir hareket yapmaksızın Dünya'nın tepesine bırakılsa, yeryüzüne düşer. Ama Ay'ın içinde olduğu ikinci bir hareket var. Ay; Dünya'nın etrafında döner. Bu hareketten dolayı... Tıpkı lunaparklarda dönen büyük eğlence silindirin cidarına, insanların ayakları yerden kesik olarak yapışıp kalmaları, örneğinde olduğu gibi... Yörüngesi üzerinde, Dünya'yla Ay arasındaki «kütlesel çekim kuvvetinden» dolayı; Ay'ı Dünya'ya çeken çekim kuvveti ile, Ay'ın Dünya etrafında dönmesinden dolayı Ay'ı dışarıya doğru ittiğini ifade ettiğimiz kuvvet, eşitlenmektedir.

Başka bir deyimle, gerçekten, Ay da havada olarak Dünya'ya «düşmek» istemekte... Fakat aksi yöndeki diğer bir kuvvet, buna engel olmaktadır.

İki Yüzlü Metro

Kişisel olarak izlediğim diğer bir örnekten bahsetmek isterim. Dört yaşında yurt dışında ilk kez metroyu gören bir çocuk bakın şaşkınlıkla ne diyor :

— Baba bunların iki yüzü var!

Metro görenleriniz, ya da bizim Şişhane ile Karaköy arasında, tünel arabasına binenleriniz görmüşsünüzdür ki... Vagonların önleri ve arkaları simetrik yapılmıştır. Pratik bir mühendislik gereği olarak metro katarı, ya da bizim tüneldeki vagonlar, galiba hâlâ ön ve arka kısımlarında sistemin hareket veya kontrolüne komuta edebilecek... Dolayısıyla, bunların ray üzerinde her iki yönde de hareket etmesine olanak veren, birbirinin aynı, birer komuta tablosu taşırlar.

Hepimize çok şey öğretici derinliğine il-

ginç bir gözlemdir dört yaşındaki çocuğun gözlemi :

Çocuk, galiba hepimizin daha ilk yaşlarımızda, etkisine girdiğimiz bir «koşullanmayı» dile getiriyor.

Söz konusu koşullanma yürüyen her şeyin aslında tıpkı biraz her canlı gibi bir yüzü, bir de arkasının bulunduğu yönündeki genellememiz olmaktadır.

Neden böyle?

Çocuk demek ki, daha ilk yıllarında çevresindeki herkesi, her hayvanı, hatta hareketli her şeyi, otomobili, otobüsü, kamyonu göre göre... Bunların hepsinin ortak özelliklerini mükemmel bir şekilde çoktan kurala bağlamış :

— Canlıların ve hareketli şeylerin, çoğunlukla gösterdikleri hareket yönüne bağlı bir yüzleri, bir de bunun tersi yönde bir arkaları bulunmaktadır.

Çocuk, «önü» — «arkası» tamamen simetrik bir aracı ilk kez gördüğünde, bu aracın kuralına uymadığını derhal farkedip istisnanın ayrıcalık özelliğini araştırıyor.

Kanımcı beyinsel donanımlarımızın «olgunluğu» açısından dehşet verici, güven kaynağı bir mekanizmadır bu.

Son bir örnek vereceğim...

Dil Öğrenimi

Çocuk konuşmayı öğrenirken de fevkalade ilginç bir öğrenme süreci izliyor. Bu süreç boyunca çocuk, duyduğu sözcüklerin yapı ve anlamlarıyla ilgili olağanüstü soyutlamalarla, devamlı üst düzey kuralları bulup bulup, bunları sonra kendi başına uygulamak suretiyle dil öğrenmeyi sürdürüyor. Çocuk söz gelişi «kapı» ile «kapıcıyı», «posta» ile «postacıyı» görüp öğrenmişse, Türkçe'de örneğimiz açısından, isimlerin sonuna «cı», «ci» gibi eklerin takılmasıyla, bu isimlerle ilgili işleri yapanların adlandırıldığı şeklindeki kurala, hızla varmaktadır. Bundan sonraysa,

söz gelişi «demir» sözcüğünü öğrendiğinde, «demirci» kavramını, kimseden duymadan, kendi kendine türetip kullanabilmektedir.

Çocuğun niceliklere dönük kavram ve işlemleri öğrenmesi, niteliklere dönük kavram ve ilişkileri öğrenmesinden pek farklı görünmemektedir.

Nicel İşlemlerin Öğrenimi

Nitekim birden, diyelim ki yirmiye kadar sayıları öğrenmiş üç dört yaşındaki bir çocuğa, ne toplama işlemini ne de eşitlik kavramını öğretmeksizin :

Bir Artı Bir Eşittir İki,
Bir Artı İki Eşittir Üç,
Bir Artı Üç Eşittir Dört,

.....

cümlelerini söylememiz halinde de...

Bir Artı Sekiz Eşittir kaç, sorumuza, o hayretler verecek şekilde, «Dokuz» diyebilmektedir.

Çocuk burada demek ki, hem toplama işlemini, hem eşittir kavramını, ilk bir kaç örnek üzerinde olarak algılayabilmekte... Buradaki toplama kuralını da çıkartıp, kendi başına daha önce hiç tanışmadığı sayısal işlemlere uygulayabilmektedir.

Çocuğun eğitimi oysa yazık ki çoğunlukla, onun öğrenme melekelerine uygun gelişmemektedir. Çocuğun anlamadan ezbere öğrendiği her işlem, kendisine hangi kolaylığı sağlarsa sağlasın... Gerçekte, içten içten bir zihin bozukluğuna yolaçmaktadır.

Kaçımız, yetişkin yaşlarımıza karşın, bize ilkokul sıralarında öğretilen çarpma-bölme ara işlem kurallarını hâlâ daha, anlayarak uyguluyoruz ki?

Gelin bir deneme yapalım :

$$\begin{array}{r} 2 \\ 23 \\ \times 18 \\ \hline 184 \end{array}$$

+ 23

414

Yukarıdaki örnekte, önce 8'le 23'ü çarptık. İşleme neden böyle girdik ki ? $3 \times 8 = 24$, dedikten sonra, neden 24'ün 4'ünü yazıp, elde var 2 diyerek, bunu da götürüp 23'ün 2'sinin üstüne yazdık? Neden 18'in 1'iyle, 23'ü çarpmaya sıra gelince, çarpım sonucunu 184'ün 8'inin altından başlayarak sola doğru kaydettik? Sonra neden 184 ile 24'ün altına bir çizgi çekip bu iki sayıyı toplamaya giriştik? Burada da $8 + 3 = 11$, dedikten sonra, 11'in 1'ini yazıp, bunun soldaki 1'ini 184'ün 1'inin üstüne, buradaki sütunun toplama işlemine katmak üzere taşıdık?

Bu sorulara tam cevaplar veremeyecek olanlarımız çok olsa da, söz konusu işlemi yapamayacak olanımız hiç yoktur.

Eğitim Sırasında «Büyülenme»

Bu noktada temel bir büyülenmeyi de zikretmeden geçemeyeceğiz. Sorduğumuz soruları, bunların cevaplarını öğrenmemiş ya da bulamamış olanlardan yılların alışkanlık ve koşullanmasıyla kendi kendine merakla yöneltebilecek olanlarımızın sayısı da, sanırsanız, bir hayli azdır.

Örneğimizdeki gibi zorlamaların artmasıyla maalesef, gittikçe eciş-bücüşleşen bir «kalıplar» dünyasında, bayağı dar hacimli ve iğreti bir düşün sisteminin soluksuzluğunda tıkanıp kalırız.

O açıdan sosyal bilimlere yatkın bilinen nice başarılı insanın; matematik, geniş anlamda fen bilimleri alanındaki başarısızlıklarını... Daha doğrusu, bu dalları bir türlü sevmemelerini... Gerçekte, anlamadıkları, ezberci şablonlarla kendilerine şırınga edilme-ye çalışılan bilgileri, kabul etmemek gibi çok akılcı bir tavır olarak, değerlendirmemiz, ye-

rinde olur.

Bu noktadan yola çıkarak büyük sanatçıların, ressam, heykeltıraş, bestekâr hatta büyük mimar, mühendis ve bilim adamlarını yerleşik kurallara, ezbere hiç kapılmadıklarına dikkat etmek gerekir.

Bu insanların bir anlamda çocukluklarında hemen hemen her çocuk gibi sahip oldukları çok sağlam mantık kurgusunu; büyüme, eğitim ve gelişmeleri aşamasında karşılaştıkları çeşitli olumsuzluklara karşı koruyabilecek donanımına da, doğuştan sahip olduklarını kabul etmemiz mümkündür.

Sözünü ettiğimiz olumsuzluklara karşı bağışıklık her halde eğitim yoluyla da kazanılabilir... Ya da doğuştan getirdiğimiz bağlı donanımlar eğitim yoluyla geliştirilebilir.

Mantık Kurgusunda Açılan Yaralar

Çocuklarımızın, «neden», «nasıl» sorularına karşı yeterli cevaplar verememek... Hele onları bu tür soruları sormaktan menetmek... Onların doğuştan getirdikleri kuvvetli mantık kurgusunda ilk yaraları açmaktadır. Daha sonra eğitim sürecinde, «dayatma» tarzındaki bilgi yüklemesi, dimağlarda tahribatı artırmaktadır. Öyle bir yüklemenin çocuğun doğayı algılayış hazırlığına ters olarak, hele matematik ve fizik gibi alanlarda yapılması doğuştan gelen mükemmel «duyuş» ve «anlayış» donanımlarını allak bullak etmektedir.

Üniversite giriş sınavlarına hazırlanan her genç ikinci dereceden polinomun köklerini veren formülü bilir. Ama bunların pek azı bu formülün beş satırlık türetiminin yapabilir. Bu manada, o formülün bir yararı kalmamaktadır. Eğitim sırasındaki dayatma konusunda en temel kitaplarda dahi çok ciddi üslup hataları yapılmakta, bu ise hepimizi küçük yaşlarda hipnozlarla, «değişmez» bilgilere sıkıştırıp bırakmaktadır.

Bilimse Üslup

Bir örnek olarak bizim kuşağın coğrafya kitaplarımızdan öğrendiği bir bilgiyi inceleme konusu yapacağım :

— Ay Dünya'dan kopmuştur.

Yahut :

— Dünya dahil, gezegenler Güneş'ten kopmuştur.

Burada, gökfiziksel ayrıntılara girmeye imkan yok. Bununla beraber temel bir yanlış hemen işaret edebiliriz. Çocuğa bir takım bilgilerin yukarıdakiler gibi, kesinlik arzeden ifadelerle aktarılması... Yalnızca, bugün artık pek kabul edilmeyen bilgileri çocuğa dayatma anlamına gelmemekte... Aynı zamanda çocuğu bilimsel bir üslubun, «temkin» öğretilisinden de mahrum bırakmakta... Çocuğa taklitte, benzer şekilde çok yanlış olarak kesinlik taşıyacak ifadelerde bulunma yolunu açmaktadır...

Çocuğa kitaplarda ya da sınıfta yukarıdaki gibi ifadeler kullanmak yerine :

— Şu, şu, şu nedenlere bakılarak, şöyle bir sonuç akla gelmekte; şu, şu, şu olaylar da akla gelen sonucu doğruluyor, türünden onun, doğuştan getirdiği algılama sistemiyle çelişmeyen ifadeler kullanmak yerinde olacaktır.

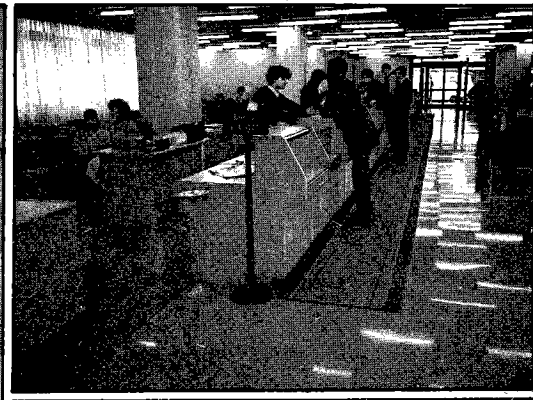
Newton Yasası'nı :

— Kütleler birbirlerini çekerler, diye öğreniriz. Yabancı kitaplarda da böyle geçer. Belki sahiden böyle. Ama burada önemli olan bunu söylemeye henüz «hakkımızın» bulunmadığıdır. Belki nitekim, kütleler birbirlerini çekmiyorlar da... Gök cisimleri, içinde bulundukları uzay ortamının etkisiyle birbirlerine doğru itiliyorlar... Sonuçta da birbirlerini çekiyormuş gibi görünüyorlar...

O nedenle Newton Yasası'nı şöyle formüle etmek çok daha yerindedir :

— Kütleler birbirlerini çekiyormuş gibi görünürler.

Niye böyle?

*güven dolu çağdaş
hizmet*

**T.C. ZİRAAT
BANKASI**
"Gücüne erişilmez.."

Bunun cevabını bilim bugün bilmiyor.

Burası önemli değil. Önemli olan bilimselliğin, çocuğun doğuştan getirdiği görkemli derecede sağlam mantıksal algılama sistematığının yetişkinliğe de taşınması demek olduğunu görmektir...

Gerçekten bilimin «b-si»ni bile bilmeyen bir kimse, pek âlâ, bilimsel olabilir. Hepimizin hatırlayacağı bir örnek, televizyonlarda gösterilen eski bir dizinin kahramanı, her cınayeti şaşmaz bir mantık yumağı içinde çözüp çözüp aydınlatan «Komiser Colombo»dur.

Doğal Matematiksel Yapı Nasıl Bozuluyor?

Bilimsellikte esas olan; inceleme konusu olarak gözetilen bir olgunun tüm yalınlığıyla yakalanması ve bunun besberrak bir şekilde ifade edilmesidir. Bu ifadeye kendi başımıza dayanaksız herhangi bir yorumla gölge düşürmemeye çok özen göstermeliyizdir. Olgu başkadır, yorum başkadır. Yorumu olguya katar, az önceki çekim yasasına benzer olarak meydana getirdiğimiz terkip salt olguymuş gibi ifade edersek, ikide bir yanılgıya düşebiliriz.

Aslında bu tür yanılgılara koca koca bilim adamları, bütün bilim dünyasını peşlerinde sürüklemek pahasına çok düşmüşlerdir.

Yerimizin darlığı nedeniyle bu konuya giremeyeceğiz. Yine de şurasını belirtelim:

Doğa olayları dar ya da geniş kapsamda buna da bağlı olarak az yahut biraz daha doğru olarak işlerlik yasalarını bize telkin etmektedir. Her kural, az veya çok doğru bir koşullanmayı da beraberinde getirir. Söz gelişi, çocuk kendini bilmeye başladığından itibaren, geçmişinin ne olduğunu bilemeyeceği için, bir süre önce hayatta hiç bulunmadığını bir türlü düşünemeyecektir. Günden güne geçirdiği değişikliğin niteliğini idrak etmeyen çocuksa, günün birinde öleceğini aklına ge-

tirmemektedir.

Bu deneylere bakarak, çocuk, bir süre ezelle ebed arasında varolduğu koşullanmasına yakalanmıştır.

Böyle bir genellemeyi ilk bozan olay, çocuğun çevresinde bir doğum ya da ölümün meydana gelmesi olur.

Yetişkin, günün birinde bir bebek olarak doğduğunu bilir. Öleceğini ise, çocukluk-yetişkinlik arasında geçirdiği acılı zorlamalarla idrak ve kabul eder.

Ama şimdi artık, yetişkin, herşeyin tıpkı çevresindekiler ve kendi gibi, bir «başı» ve bir «sonu» olduğunu düşünmeye çoktan koşullanmıştır. İçinde yaşadığı dünyanın deneyleri, ona bu halde, eğer gerçekten varsa, «ebediyet» gibi, «sonsuzluk» gibi kavramları idrak etme imkanını, genellemeye karşı istisnalar gözleme takılıncaya kadar yasaklamış olmaktadır.

Bu saptamayı yapmış insan, yapmamış insana oranla, anılan kavramların gizine girmekte daha özgürdür.

İnsanoğlu evrende o kadar çok bilinmez; aynı zamanda facia ve acıyla karşı karşıyadır ki ve bazen o kadar çok yalnızdır ki, olayları doğuştan getirdiği o mükemmel mantık şablonuna her zaman vuramamakta... Çaresizlikler içersinde duygusal sıçramalarla, mantıklı sayılamayacak açıklama, yargı ve kurallara çıkmaktadır. «Ortaçağsal bir inanış», işte öyle bir sürecin sonucudur.

Yşlılar, bir inanış dünyası içine doğup, onu çok değiştirmeden yaşlanırlarken, mantıksal çehreleri değişmiş, bir vaktin sağlam düşünce yapılı çocuklarıdır.

Yaşlıların o nedenle, zamanında yarım bıraktıklarına, çocukların büyüklerinden daha etkin katkıda bulunmalarının koşulu... Çocukların, büyüklerin düşünsel olarak geçirdiği olumsuzluklardan mümkün merteye korunmalarıdır. Buysa, biraz açıklamaya çalıştığımız gibi, çok bilinçli, çok özenli bir «doğa eğitimiyle» olur.

Doğayı tanıtırken bile, «dayatmavari» kuralların ezberletilmesiyle değil!..

«İrfanı hür, vicdanı hür» bir gençlik yetiştirmek üzere, çocuklarımızın, doğalarıyla uyumlu olarak gelişmelerine, yetişmelerine pek çok özen ve emek sarfetmemiz gerekmektedir.

Öteki türlü gençlik, «irfanı hür, vicdanı hür değil», «irfanı kilitli, vicdanı mühürlü», pısırık, dar kafalı, yaratıcı olmayan, kendi küçüklerine karşı haşın, hoşgörüsüz, tatminsiz, kompleksli, maraz, dolayısıyla da çok mutsuz bir kitle olmakta... Mutsuz bir toplumun harcını oluşturmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Demokrasi

Geleneksel İktisat Eleştirileri (IV) : Burjuva Bunalım Teorilerinin Eleştirisi Üzerine

Otto REINHOLD

Otto Reinhold Demokratik Almanyalı bir yazar. Okuyacağınız yazıyı *Die Wirtschaftskrisen* (Berlin, Dietz Verlag, 1974) adlı risalesinin «Zur Kritik bürgerlicher Krisentheorien» başlığını taşıyan 6. bölümünden Nallı Satlıgan çevirdi.

Kapitalizm var olalı beri burjuva iktisadî, kapitalist yeniden üretim sürecinde bozulmalar sorunuyla karşılaşmıştır. 1825 yılından beri de kapitalist ekonominin sürekli iniş çıkışı, bunalım, konjonktür ve bunalım arasındaki düzenli değişimler sorunları, burjuva iktisadî teorilerinin merkezinde yer almaktadır. Ama tam da burjuva bunalım teorileri için, Karl Marx'ın vurguladığı şu gerçek özellikle geçerlidir: «Hür bilimsel araştırma, ekonomi politik alanında sadece, diğer alanlarda da karşılaşılın, düşmanlarla karşı karşıya gelmekle kalmaz. Ele alınıp incelenen malzemenin kendine özgü tabiatı, insan yüreğinin en azgın, en bayağı ve en tiksinti verici ihtiraslarını, özel çıkar çılgınlıklarını savaş alanında bu bilimin karşısına çıkarır. Sözgelisi, İngiliz Yüksek Kilisesi, 39 iman düsturundan 38'ine karşı yapılan saldırıyı, para gelirinin 1/39'una karşı yapılan saldırıdan daha kolay affedebilir. Bugün bizzat ateizm, mevcut mülkiyet ilişkilerinin eleştirisiyle mukayese edildiği zaman, **culpa levis** (küçük günah) soyundan bir şey olmuştur.» (1)

«Mevcut mülkiyet ilişkilerinin» her türlü eleştirisini lânetleyen bu «özel çıkar çılgınlıkları», dışarıdan bakıldığında ne denli çeşitli olursa olsun burjuva bunalım teorilerinin tümünün içeriğini belirler. Bu gibi teoriler, her türlü «sonuca» —en saçma ve en gülünç olanlarına dahi— ulaşabilir. Ulaşamayacakları tek sonuç, bunalımların kapitalist mülkiyet ve kâr hırsına dayalı iktisadî düzenden bilimsel yasaların bir zorunluğu olarak doğduğu ve vahim iktisadî bunalımlar toplumun hayatından kovulmak isteniyorsa kapitalist mülkiyet ilişkilerinin aşılması gerektiğidir. O nedenle bu teorilerin tipik bir özelliği, kapitalist yeniden üretim sürecinin çevrimsel seyrinin alabildiğine çeşitli **görüngülerini** inceleyip şu ya da bu görüngüleri sorunun **özü** olarak ilân

(1) Karl Marx : Kapital, Birinci Cilt, Birinci Kitap, s. 36.

etmeleridir. Bu nedenle burjuva bunalım teorilerinin değişik varyantlarının sayısı, neredeyse bunalım, konjonktür ve bunalım arasındaki düzenli iniş çıkıştaki tek tek görüngüler kadardır.

Hemen her burjuva iktisatçısının ihtirası, kendi teorisini geliştirmektir. İktisadî bunalımlarla ilgili sayısız açıklamanın yanında günümüzde konjonktür teorileri ya da büyüme teorileri denilenler de ön sırada yerlerini alıyor. Bütün bu teorilerin ortak özelliği, kapitalist yeniden üretim sürecinin çevrimsel seyrinin iç yasalılığını yadsımaları, nesnel bağlantıları olsa olsa kısmî alanlarda tahlil etmeleridir.

Bir kural olarak bu teoriler, bunalımların aşılması ya da bir «ebedî konjonktürün» güvence altında alınması için çeşitli «reçetelerle» bağlantılıdır. Burada isteğin düşüncenin babası olduğu açıktır. Her seferinde önemli olan, kapitalizmi özünde sağlıklı, gelişmeye ya da değişmeye yetenekli, zengin perspektifli bir iktisadî ve toplumsal düzen gibi göstermektir. Uyandırılmak istenen izlenim, bu düzenin yadsınamayacak birtakım eksiklik ve aksaklıklarının bu toplumun kapitalist karakteri devrimci yoldan aşılardan da giderilebileceğidir.

Ne var ki kapitalist iktisadî gelişmenin, çelişkileri ve çatışmaları gitgide artan seyrinin pratiği, bütün bu teorileri ve «anti-kriz reçetelerini» yanılsamalar âlemine sürmüştür, burjuva iktisat teorisinin kendisini de derin bir bunalıma sokmuştur. Günümüz kapitalizminin kimi yeni görüngülerine dayanan çok sayıda yeni teorisinin hızlandırılmış «üretim»i sayesinde bir çıkış yolu bulma arayışı, kapitalist ekonominin büyüyen çelişkileri karşısında aynı derecede başarısızlığa mahkûmdur ve mahkûmdur.

Klasik burjuva ekonomi politiği için dönem dönem patlak veren iktisadî bunalımlar, ne pratik ne de teorik sorun olarak söz konusuydu. Başlıca temsilcileri Adam Smith

(1723-1790) ile David Ricardo'nun (1772-1823) hayatları, ilk genel çevrimsel aşırı üretim bunalımı henüz İngiltere'de patlak vermeden sona erdi. Onlar, pratikte ekonominin yalnızca kısmî bunalım görüngülerini tanımışlardı. Örneğin Ricardo, James Mill ile Fransız bayağı iktisatçısı Jean-Baptiste Say'ın son tahlilde ürünler ürünlerle mübadele edildiği ve «alımalar ile satımlar arasında metafizik bir denge» (2) hüküm süreceği için genel bir aşırı üretim olamayacağı yolundaki görüşlerini devralmıştı.

Smith ile Ricardo'nun kapitalist yeniden üretim sürecinin iç çelişkilerini ve bunların çevrimsel aşırı üretim bunalımlarında açıkça patlak verişlerinin yasalılığını teorik açıdan doğru olarak kavramalarını engelleyen neden, her şeyden önce, meta değerinin teorik bakımdan yanlış ve uygunsuz bir biçimde yeni değere indirgenmesi, yani değişmez sermayenin kapitalistçe üretilmiş metaların değerinin dışında bırakılması olmuştur. Böylece sermayenin değerlendirme koşullarının hareketinin ve bu hareketin çelişkilerinin teorik olarak değerlendirilmesine giden yol kapanmış oluyordu.

Ne var ki bu anlayışlar, çevrimsel aşırı üretim bunalımlarının düzenli aralıklarla kapitalist iktisadî gelişmeye damgalarını vurduğu bir zamanda, sonradan gelen burjuva iktisatçısı kuşaklarının görüşlerinin başlangıç noktası hâline geldi. Ancak böyle olunca burjuva iktisadının gitgide, bütün olgularla çelişki içinde, kapitalizmin onulmaz hastalıklarının açık savunuculuğu derekesine düşmesi kaçınılmazdı.

Bu durumun en aşırı ifadesi, söz gelimi, çevrimsel iktisadî bunalımların nedenlerini toplum alanından, hatta dünyevî alandan alıp kozmosa taşıyan sözüm ona hasat teorileridir. W.S. Jevons ile H.S. Jevons'ın güneş

(2) Karl Marx : Theorien über den Mehrwert, İkinci Bölüm, Marx/Engels : Werke, c. 26.2 içinde, s. 504

lekeleri teorisini daha önce anmıştık. Bunlar, H.L. Moore ve başkaları, tarımdaki hasatları belirleyen havanın kozmik etkiler altında biçimlendiğini ileri sürmüşlerdi. Hasat sonuçları ise, genel iktisadî faaliyetin seyrini belirlemekteydi. Gel gelelim sermayenin bu kalemşorları, öncelikle neden dolayı «kozmos»un, o da yalnız kapitalizmde olmak üzere, ekonomide aşırı üretim bunalımları yaratıldığını açıklamıyorlardı.

Burjuva iktisadının Th. R. Malthus, J.S. Sismondi, J.A. Hobson ve başkaları gibi temsilcileri tarafından bunalımların «eksik tüketim» ile açıklanmasının çok sayıda varyantı vardı. Büyüyen bir nüfusun gelirlerinin ve tüketim malları talebinin yetersizliğinden yola çıkan bu yaklaşımlar da, iktisadî bunalımın bazı görüngülerinin yüzeyine saplanıp kalıyordu.

İlk kez Marxist bunalım teorisi, toplumsal sefaletin, işsizliğin, toplumsal güvensizliğin ve işçi sınıfının yetersiz gelirinin kapitalist üretim ilişkilerinin ve bunların ortaya çıkardığı **aşırı sermaye üretiminin** birer sonucu olduğunu kanıtladı.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın başından beri burjuva iktisadının savunucuları, tekellerin egemenliği yoluyla bunalım sorununa bir çözüm bulmayı ummuşlardı. Sombart, tekel-leri bunalımların aşılmasının bir aracı sayıyordu. Kautsky'ye göre sorunun çözümü, «ultra-emperyalizm» denen bir yapıtıda yatıyordu. Ne var ki emperyalizmin pratiği, Marxist-Leninist teoriyi her defasında haklı çıkardı ve Lenin'in 1908 yılında revizyonizmle mücadelesi sırasında yaptığı şu değerlendirmeyi doğruladı: «Her bunalımın biçimi, sırası ve görünümü değişmiştir, ama bunalım, kapitalist sistemin kaçınılmaz bir unsuru olarak kalmıştır.» (3)

Emperyalizm döneminde iktisadî devlet

faaliyetinin kapitalist yeniden üretim sürecinin çelişkilerinin somut hareketi üstündeki etkisinin artması, burjuva bunalım ve konjonktür araştırmasında yeni «teoriler» ile «reçetelere» kapı açtı. Burada tekelci sermayenin ve tekelci devlet kapitalizminin savunucularının burjuva bunalım teorisi konusunda birçok kitap rafını dolduracak «yapıtlar»ını temsil eden birkaç örnekle yetinelim.

Kredi ve para darlığının geçmişte ve günümüzde çoğu kez çevrimsel iktisadî bunalımların habercisi olması ve çok sayıda iktisadî bunalımın bir para ve kredi bunalımıyla başlaması, bunalımlar ve bunların sözde giderilme olanağı konusunda **parasal teoriler** denen yaklaşımları ortaya çıkardı. Marx'ın en çok alay ettikleri arasında tam da bu gibi teoriler vardı. O, inanılmaz bir safdillikle neden ile etkiyi birbirine karıştıran bu görüşleri şiddetle eleştirirdi. Bunlarda da kapitalist ekonominin bunalımlı gelişmesinin tek tek görüngüleri onun özümüş gibi gösterilir.

R.G. Hawtrey, bunalım çevrimini «salt bir para görüngüsü» olarak, enflasyon ile deflasyonun nöbetleşmesi olarak nitelendirmişti. Paraların altın standardına bağlanması ve devletin para işareti toplamlarının sınırlandırılmasıyla para darlığı oluşmakta, bu darlık, konjonktür evresine son vererek bunalım evresini başlatmaktaydı. Altmışlı yıllarda M. Friedman, «Kapitalizm ve Özgürlük» adlı kitabında 1929 ile 1933 arasındaki dünya iktisadî bunalımının ve ABD'deki öteki çevrimsel aşırı üretim bunalımlarının nedeni olarak Amerikan hükûmetinin yanlış bir para ve kredi politikası uygulamasını gösteriyor, «ebedî bir konjonktürü» güvence altına almak üzere «anti-kriz reçetesi» olarak dolanım-daki para miktarı için eşit bir yıllık artış oranı öneriyordu.

Tekelci devlet kapitalizminin ekonominin bunalımlı gelişiminin hakkından gelmek yolundaki çabalarında para ile kredinin emper-

(3) V.İ. Lenin : Marksizm ve Revizyonizm. Marx Engels-Marksizm içinde, s. 256.

yalist devletlerin iktisadî faaliyetinin birer aracı olarak büyük bir rol oynadığı kuşkusuzdur. Ne var ki bu tür tekelci devlet iktisat politikasının sonucu, emperyalist iktisat politikacıları ile kuramcılarının şu ya da bu ölçüde yüksek tutulmuş bütün beklentilerinin tersine «çevrimin aşılması» değil, kapitalist yeniden üretimin çelişkilerinin gittikçe artan ölçüde para ve kredi alanına aktarılması olmuştur.

Bunalımların çoğu kez ilkin sermayenin sermayeyle mübadelesinde, üretim araçlarının üretimi ve gerçekleşmesinde ortaya çıkışından hareketle F.A. Hayek, L. von Mises, W. Röpke, J.A. Schumpeter, K. Wicksell ve başkaları gibi burjuva iktisatçıları, iktisadî bunalımların nedenini üretim araçlarının aşırı üretiminin çeşitli yönleri ile «aşırı yatırım»-da gördüler. Böylece bunalımların özü, yanlış para ve kredi politikasının ya da yeni buluş ve teknolojik değişmeler sonunda yeni yatırım olanaklarının ortaya çıkışının yol açtığı bir «üretim yapısında denge bozulması» ile yeni piyasaların oluşmasına indirgenmiş oldu.

Bu tür görüngüler, kapitalist yeniden üretim sürecinde elbette ortaya çıkar. Ve hızlanan bilimsel-teknik ilerlemeyeyle birlikte üretimin toplumsallaşması ne denli yol alırsa kapitalist iktisadî yapıdaki orantısızlıklar o denli büyür, çevrimsel bunalım görüngüleri yapısal bunalımlarla o denli kuvvetle birleşir. Ama bunlar, özel kapitalist mülk edinme temelinde yürütülen toplumsallaşmış bir üretimin **sonuçlarıdır**. Söz konusu olan, çevrimsel iktisadî bunalımların nedeni değildir; bunlar, yalnızca kapitalizmin temel çelişkisinin, çevrimsel bunalımların asıl nedeninin etkileri ve görüngüleridir. Bu çelişki aşılmaksızın bunalımların giderilmesi olanaksızdır. Yakın zamanlarda emperyalizmin çeşitli politikacıları ve kuramcıları tarafından propagandası yapılan türden «yatırım düzenlemesi» ya da tekelci devlet «yatırım denetimi» türünden

reçeteler bu konuda çare olamaz.

İktisadî bunalımları açıklamak için ekonomide insanların ruhî davranışına başvuran teorileri bu bağlamda anmak gerekir. «İnsan davranışının psikolojisinin bu nedenle iktisadın bir bileşeni olduğu» (4) ilân edilir. Öznel değerlendirmeler ve bekleyişler, iyimserlik ve kötümserlik gibi insanî karakter özellikleri, «tasarruf eğsinimi» ile «yatırım eğsinimi», J.M. Keynes, A.C. Pigou ve başkaları gibi iktisatçılara göre kapitalist yeniden üretim sürecinin gidişi içinde bunalım ve konjonktürü belirleyen nihai etkenlerdir. Burada gerçeklik, idealist yönde baş aşağı çevrilmekte, iktisadî gelişmede insanın düşünme, duygu ve isteklerine öncelik verilmektedir. Oysa doğrusu bunun tam tersidir.

Kapitalist girişimcilerin konjonktür sırasında çoğunlukla iyimser, bunalım sırasında ise kötümser olduklarını ve «tasarruf eğsinimleri» ile «yatırım eğsinimleri»nin bu tür tutumların sonucu olduğunu Marxistler de yadsımazlar. Ancak bunlar, çevrimsel iktisadî gelişmenin nedenleri değil, sonuçlarıdır ve kapitalist yeniden üretim sürecinin nesnel seyriyle ilgili onlarca yıllık tecrübelerin damgasını taşırlar.

Pratik bu teorilerin Marxist eleştirisine hak vermektedir. Çünkü nesnel iktisadî durumu hesaba katmaksızın «moral takviyesi» yoluyla konjonktür ve bunalımı etkileyebileceğini sanan bir iktisat politikasının uygulamaları, hep sonuçsuz kalmıştır. «Girişimcilerin anlayışı»na yönelik çağrılar, sermayecileri kâr peşinde koşmaktan hiç bir zaman alıkoymamıştır. Daha kanaatkâr olmaları ya da daha çok satın almaları için emekçilere yapılan çağrılar da, kapitalist ekonominin bilimsel yasaların nesnel bir zorunluğu olarak çevrimsel bir biçim alan seyrini değiştiremez. Emekçilerin, ücretleri yetseydi ihtiyaçlarını

(4) Gotfried Haberler : Prosperitaet und Depression. Tübingen, Zürich 1955, s. 141.

daha yüksek bir düzeyde karşılamaya ne denli can attıklarını, sermayecilerin ise ücretli düşük tutmakta ne denli dikkatli olduklarını herkes bilir. Ama belirleyici olan, ödeme yapabilir taleptir, psikolojik eğsinimler değil.

Son olarak, sürtünmesiz ve hızlı bir iktisadî büyümenin koşullarını ve etkenlerini araştırmaya çalışan burjuva büyüme teorilerinin —bunlar sık sık bunalım ve konjonktür teorilerinin yerini alır— çok çeşitli doğrultularına değinelim.

J.M. Keynes'in teorilerinden ve neoklâsik büyüme teorilerinden hareketle, modern matematiksel yöntemler ve teknik araçlar kullanılarak bir dizi değişik «büyüme modeli» geliştirilmiştir. Bu modeller, kapitalist ekonominin sürekli büyümesini sağlamak üzere tekелci devlet iktisat politikasının âlet, araç ve yöntemlerini bulduklarını, böylelikle sosyalizmle olan iktisadî rekabette kapitalizmin üstünlüğünü kanıtladıklarını iddia ederler. Ne ki bu tür «kanıtlar» hep yalnızca kâğıt üstünde öne sürülür.

Buna karşılık pratiğin kanıtladığı, tekелci devlet büyüme politikasının bunalım çevrimini, her şeyden önce de büyüme hadlerinde çevrimsel bir iniş çıkışı önleyemediğidir. Kaldı ki tekелci devlet büyüme politikası, kapitalist yeniden üretimin keskinleşen çelişkilerine ilişkin çok sayıda yeni görüngünün ortaya çıkışına yol açmıştır.

Bu yüzden ki burjuva iktisatçıları kampında burjuva iktisat biliminin bunalımın gerçek nedenlerine ilişkin tam bilgisizliğini ve burjuva iktisat politikasının kapitalist yenden üretim sürecinin çelişkilerini aşma konusundaki yetersizliğini şu ya da bu ölçüde dile getiren belirli eleştirel teorik düşünceler, hiç bir zaman tam bir sessizliğe gömülmemektedir. 1929'dan 1933'e dek süren dünya iktisadî bunalımının doruğunda İngiliz burjuvazisinin önde gelen ekonomi gazetesi «Manchester Guardian», «İktisadın İflâsı» başlığı altında şunları yazıyordu: «Elektronun

devinim hızı üzerine paranın devinim hızı üzerine bildiklerimizden daha çok şey biliyoruz. Dünya'nın Güneş çevresinde, Güneş'in evren çevresinde dolanımı üzerine bildiklerimiz, sanayi çevrimleri üzerine bildiklerimizden daha çok. Görünmeyen ve akla sığmaz uzaklıktaki gök cisimlerinin hareketlerini çöküntünün sonunu kestirişimizdekiyle kıyaslanamayacak bir doğrulukla kestirebiliyoruz.» (5)

Bu açık itirafın üzerinden 40 yılı aşkın bir süre geçti. Binlerce burjuva iktisatçısı, o günden beri bu sorunları «araştırmayı» sürdürdüler, bu sorunlar üzerine binlerce kitap, on binlerce makale yazdılar. Buna karşın temelde yatan durumda, «İktisadın İflâsı»nda, değişen bir şey yok. Söz gelimi FAC'den Profesör Ernst Dürr, şu açıklamayı yapıyor: «İktisat teorisinin eksikliğinin sonucu, piyasaya uygun önlemlerin nicelenmiş hedef büyüklüklerine ancak tesadüfen ulaşmasıdır.» (6) Burjuva iktisat teorisi «eksik»tir; çünkü, sınıf karakterince koşullandırılmış olarak, kapitalist ekonominin bunalım çevriminin özünü ve nesnel yasalılığını açığa çıkaramaz, çıkarmasına izin verilmez.

Bu yüzden emperyalist devletlerin böylesi «bilimsel» temellere dayalı iktisat politikasının önlemleri de, hedeflerine «ancak tesadüfen» ulaşabilir, bir kural olarak da hiç ulaşamaz. Durmadan tekелci devlet iktisat politikasının kapitalist iktisadî gelişmenin çevrimsel gidişini aşma konusundaki yetersizliğine ilişkin itiraflara rastlamaktayız. Batı Almanyalı bir yazar, FAC'deki emperyalist devletin 1966/67 çevrimsel aşırı üretim bunalımından sonraki iktisadî faaliyetinin tekellerin üretimi sınırsız genişletme yolundaki nes-

(5) Fred Oelssner: Die Wirtschaftskrisen, Birinci Cilt, Berlin 1953, s. 10'daki alıntı.

(6) Ernst Dürr: Führt die Globalsteuerung zur Totalsteuerung? Die Freiheit erhalten, Protokoll des Wirtschaftstages der CDU/CSU 1969, Bonn içinde, s. 97.

nel olarak koşullandırılmış dürtüsünü denetim altına almadaki yetersizliği karşısında şunları yazmaktaydı: «'Yeni iktisat politikası' başarısızlığa uğradı. Ekonomiye yatırım şırıngalarıyla, 1967'de olduğu gibi, durgunluktan çekip çıkarmak düpedüz yetmiyor. Asıl zorluk, yeni genişlemeyi denetim altına almak gerekeceği zaman görülecek.» (7)

FAC tekellerinin gazetesi «Wirtschaftswoche»nin başyazarı da, sözüm ona büyüü üçgenin gerçekleştirilmesi biçimindeki orantılı, çelişkisiz bir iktisadî gelişmenin sağlanabileceği yolundaki ütöpik rüyaya şu sözlerle elveda diyordu: «Kimse büyüü üçgenin gene de gerçekleştirilebileceğini, yani fiyat istikrarı ve dengelenmiş ödemeler bilânçosuyla eş zamanlı olarak optimum reel büyümenin sağlanabileceğini beklemesin. Gerekli olan şudur: Bu hedefe erişilemeyeceğini bilerek hedefe ulaşmaya çalışmaktan gene de vazgeçmemek.» (8) Ulaşılamayacak olana ulaş-

maya çalışmak — günümüz emperyalizminde burjuva ya da sağ sosyal demokrat iktisat teorisinin en sonunda vardığı «mantık», işte budur.

[...] «Ancak biçimi ve kapsamıyla tekeldci sermayenin çıkarlarına uygun düşen ve onun iktidarının ayakta tutulmasını amaçlayan tekeldci devlet düzenlemesi, kapitalist piyasanın kendiliğinden etkili olan güçlerini gemleyemez. Hemen hiç bir kapitalist devlet, iktisadî faaliyetinde önemli dalgalanmaların ve gerilemelerin önünü alamamıştır. Tek tek ülkelerde sanayiın büyüme oranlarının yüksek olduğu dönemler, büyüme oranlarının düştüğü, çoğu zaman üretimin de gerilediği dönemlerle yer değiştiriyor. Şiddetli bir parasal ve malî bunalım kapitalist sistemi sarsıyor.» (9) Tekeldci devlet kapitalizminin iktisadî durumu konusunda 1969 yılında yapılan bu tahlil bu gün de geçerliliğini koruyor.

[...]

(7) Gerd Grope: Die zweitbeste Wirtschaft, Wiesbaden 1970, s. 186.

(8) Wirtschaftswoche, Frankfurt am Main, 25. Februar 1972, No. 8, s. 12.

(9) Internationale Beratung der kommunistischen und Arbeiterparteien in Moskau 1969. Dokumente, Berlin 1969, s. 21/22.

The Economist

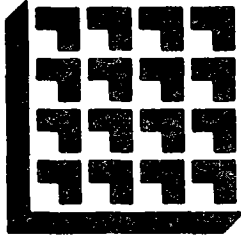
Geçen sayımızda başladığımız «Bir Bizden, Bir Onlardan» köşemizde bu ay sıra yabancı bir iktisadi yayının tanıtımında, **The Economist** dergisine ilişkin yazıyı **Newsweek**'in 21.VI.1986 tarihli sayısından arkadaşımız Hakan Türkkuşu derledi.

İngiliz basınının «güvenilirlik» açısından önde gelen, gerek ekonomik içerikli haberlere ve gerekse de ekonomik içerikli yorumlara ağırlıklı olarak yer veren bir dergisi, **The Economist**.

İngiltere'nin Bab-ı Ali'si diyebileceğimiz Fleet Street'te haftalık yayınlanan ve ekonomik konulara sayfalarını ayıran kitle iletişim araçları arasında da yerini alan **The Economist**, bugün 144 yaşında. Kuruluş yıllarında yayın ilkelerinden ilki olarak saptanan «objektif habercilik» anlayışı, son yıllarda yerini «tansiyonu yükselten haberciliğe» bırakmış durumda. Geçmişte objektif habercilik anlayışına uygun fotoğraflarla aynı nitelikteki yazıları ve değerlendirmeleri süsleyen yazışları kadrosu bugün için daha çok «tartışmaları alevlendirir» türden yazı ve fotoğrafları tercih ediyor. Ancak yıllardır sayfaları süsleyen grafikler ve tablolara hâlâ yer veriliyor.

The Economist, hemen hemen dünyadaki bütün ülkelere dağıtılıyor. 170 ülkede okunabilen **The Economist**'in tirajı 300 binin üzerinde. 1986 yılı verilerine göre, 1981 yılından sonra yüzde 30'un üzerinde tirajı artan **The Economist** geçtiğimiz yıl 295 bin kişi tarafından okunduğu ortaya çıkıyor. Son bir kaç yıl içinde «en hızla büyüyen» yayınlar arasında zirvede bulunan **The Economist**'in karlılığı da buna kosut olarak yükseldi. Son iki yılda karlılığı yüzde 50 oranında artan **The Economist**'in son verilere göre karı, yaklaşık 6 milyon dolar. Türk Lirası'yla, 4 milyar 800 milyon.

«Seçkinlerin dergisi olmaktan çıkıp, ortalığı karıştıran bir dergi niteliğine bürünmekten» tutun da «Amerikan yanlısı habercilik yapmaya» kadar uzanan bir dizi eleştiriler karşısında derginin Genel Yayın Yönetmeni Rupert Pennant-Rea şunları söylüyor: «Biz dünyaya ilişkin bir dergiyi yayınlıyoruz. Bu yolda da devam etmek arzusundayız».

BOROVA
MAKİNA DIŞ TİCARET A.Ş.

BOROVA
METALURJİ DIŞ TİCARET A.Ş.

BOROVA
KİMYA SANAYİ DIŞ TİCARET A.Ş.

**yurt dışı
ihtiyaçlarınızın
temininde
hizmetinizdeyiz**

Yıldız Posta Caddesi Dedeman İş Hanı No.: 48 Kat 1 Daire 4/5 Esentepe-İstanbul-Türkiye
Tel.: (1) 172 59 00 Telex : 26273 birt tr Fax 172 99 65

GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.

Ülkemiz tarımı için gerekli fosfatlı kimyevi gübreyi üretmek amacı ile, T.C. Ziraat Bankasının öncülüğünde 1953 yılında kurulan Şirketimiz, İskenderun ve Yarımcı'daki tesisleriyle Türk Tarımına hizmet sahasını gittikçe arttırmaktadır.

1982 yılındanberi de Asya ve Avrupa Ülkelerine Triple Süperfosfat gübresi ihraç ederek Ülkemize döviz kazandırmaya devam etmektedir.

İSKENDERUN KOMPLEKSİ

– Sülfürik Asit Fabrikası	230.000 ton/yıl H2SO4
– Fosforik Asit Fabrikası	75.000 ton/yıl P2O5
– Triple Süperfosfat Fabrikası	200.000 ton/yıl 42 – 44 P2O5

YARIMCA KOMPLEKSİ

– Fosforik Asit Fabrikası	75.000 ton/yıl P2O5
– Triple Süperfosfat Fabrikası	200.000 ton/yıl 42 – 44 P2O5
– Kompoze Gübre Fabrikası	200.000 ton/yıl

GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.

DAİMA TÜRK ÇİFTÇİSİNİN HİZMETİNDE

GÜBRE
FABRİKALARI
T.A.Ş.

GENEL MÜDÜRLÜK
YARIMCA FABRİKASI
İSKENDERUN FABRİKASI

Kasap Sokak No. 22 Esentepe/İSTANBUL
Süperfosfat Fab. Müdürlüğü P.K. 39 İZMİR
Süperfosfat Fab. Müdürlüğü P.K. 238 İSKENDERUN

Tel: 1722882 (8 Hat)
Tel: 31306 – 32131
Tel: 3796 – 3791

CEVHER GRUBU

FIAT 124-131 den sonra

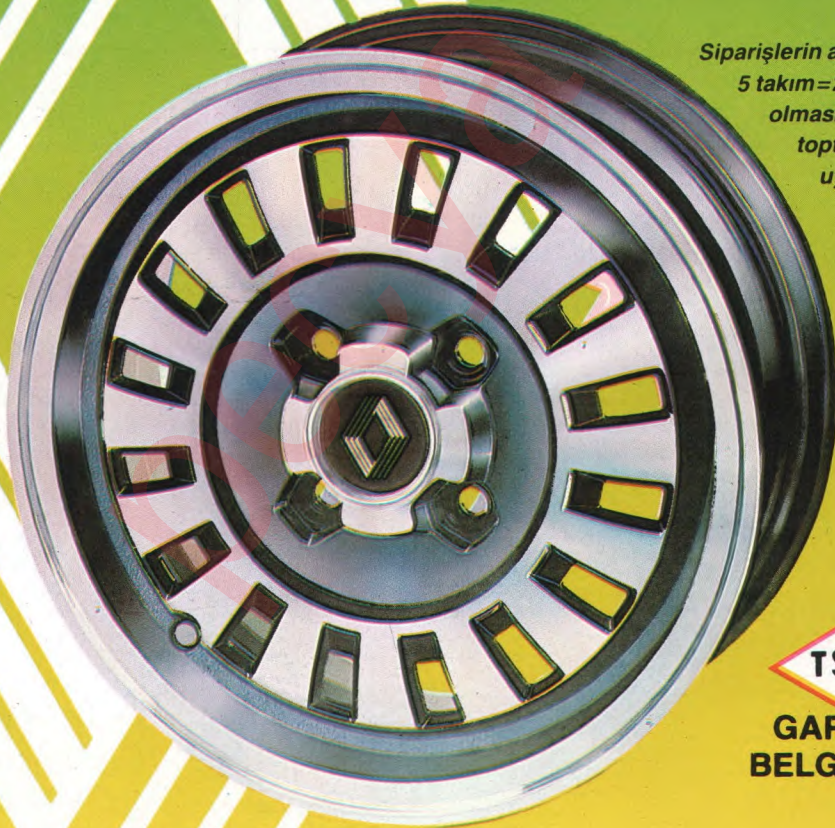
şimdide RENAULT 9 otomobilleri için
TÜRKİYE'de ilk özel alaşımlı alüminyum döküm
oto jantlarını üreterek
satışına başlamıştır.

*** Türkiye'nin her yerinde perakende**
satış fiyatı 37 500TL/adet (KDV hariç)

1986 yılında Fiat 124-131 otomobillerinin
orijinal jantlarından 100.000 adet üretilerek
satışı gerçekleşmiştir.

Siparişlerin asgari
5 takım=25 adet
olması halinde
toptan satış fiyatı
uygulanır.

Renault-12 ve
Ford-Taunus
otomobillerine
ait
Cevher
jantları
bir süre sonra
piyasaya
verilecektir.

TSEK

GARANTİ
BELGELİDİR

5 sene süre ile GARANTİLİ

CEVHERJANT
« KALİTELİ - EKONOMİK »

Türkiye Genel Distribütörü: CEVHER MOTOR TİCARET A.Ş.

1379 Sok No 59/B Güven İşhanı İZMİR

Tel: (51) 25 11 51 - 52 Telex: 53 078 cese tr